

CAPITOLUL I.

ISTORICUL COMUNEI FLOREȘTI

1. Istoricul satului Florești

Comuna Florești se poate mândri ca fiind una dintre cele mai vechi așezări de pe teritoriul patriei noastre.

Așezată în imediata apropiere a Clujului, la vest de acesta, localitatea Florești a fost populată din vremuri străvechi. Această constatare se bazează și pe descoperirea unui toporaș de piatră în hotarul „Bărcului”, care datează din neolitic. Pe de altă parte, săpăturile din ultimii doi ani, efectuate în hotarul Baciului de profesorii Attila Palko și N. Dunăreanu din Cluj au dus la descoperirea unei așezări omenești din neolitic, ceea ce arată că pe teritoriile limitrofe găsim populații străvechi. În perioada stăpânirii romane Floreștiul se afla între două centre militare puternice - vechea Napoca (Clujul de azi) și Castrul „Ala Siliana” cu sediul la Gilău. Această unitate de cavalerie romană, adusă pe timpul împăratului Hadrian (117-138 e.n.), a staționat aici până în secolul III al erei noastre. Diplomele militare de bronz și tablele cerate, descoperite în urma săpăturilor arheologice efectuate aici în 1956-1975, atestă prezența de lungă durată a unei populații daco-romane. Legătura între cele două centre romane, Napoca și castrul Ala Siliana, la o distanță de numai 16 km se făcea trecând, și atunci, prin Florești. Între anii 118-119 d. Hr. este adusă unitatea militară Ala Siliana la Gilău, de două ori decorată cu colier și de două ori cu brățară, având ca prefect pe Valerius. În anul 148, sub Antoninus Pius se construiește castrul de piatră pe locul celui de pământ. În anul 1800 s-au găsit aici 1170 bucăți de monede romane de la Marc Aureliu, Filip Arabul. În anul 1965, săpăturile scot la iveală inscripții cu nume de soldați și gradați ai „Alei Siliane” ca decurionul Sextus Saturnus Valerius. Apar 75 de veterani lăsați la vatră. O diplomă de lăsare la vatră era și aceea a lui Aciluis Dubitatus, fiul lui Sabinus, dată prin decretul lui Marcus Aurelius împăratul, în anul 164 d. Hr.

Pe parcursul istoriei, încă în veacul al VI-lea d. Hr., în Florești, ca și în satele vecine, peste populația băștinașă romanizată s-a așezat și o populație slavă, care, fiind numericește și culturalicește inferioară celei daco-romane, s-a asimilat acesteia, nu fără a-și lăsa urme și în câteva toponime. Astfel satul Luna de Sus își are la origine numele slavo-român „Lona”, ceea ce înseamnă „piept”, „covată”, iar numele satului Vlaha arată că vechii lui locuitori, dispăruți abia în zilele noastre, au fost români.

Dintr-o mulțime de inscripții daco-romane, a unor morminte, vase, lucerne, miliarii, canale, coloane de templu, de case etc, descoperite pe teritoriul orașului Cluj și datând din secolele IV-VI, precum și din descoperirea mormintelor slavo-române de la Someșeni, existente din secolele VIII și IX, constatăm că pe teritoriul județului Cluj și în jurul actualului municipiu Cluj-Napoca exista din vremuri străvechi o populație densă daco-romană. Chiar pe actualul teritoriu al municipiului Cluj, care a fost multă vreme un simplu sat, populația băștinașă a fost cea daco-romană. Acest lucru este valabil și pentru Florești.

Vechimea localității Florești-Cluj atestată documentar în 1272 d.Cr. este cu mult mai mare decât data documentară, fiindcă urmele locuitorilor sunt prezente pe teritoriul comunei încă din paleolitic, neolitic, perioadele bronzului, fierului și epoca prefeudală. Astfel în „Dealul din Sus”, la cea 1300 m NV de biserica romano-catolică în arătură se pot aduna fragmente ceramice de tip Coțofeni, precum și cioburi de culoare neagră cu slip metalic din prima vârstă a fierului.

La vărsarea pârâului „Bongard” în Someșul Mic, în partea de hotar „Labu” alte urme de tip Coțofeni, apoi din epoca bronzului, fragmente de vase din epoca fierului, din epoca romană și post-romană (sec. III-IV d.Cr.) și mai târziu atestă existența unei așezări omenești de lungă durată a cărei locuințe au fost așezate spre marginea abruptă a promontoriului.

În partea opusă, sudică a văii Someșului Mic pe grupul de înălțimi ce se întind de la Florești până la Luna de Sus, în hotarul „Hodmor” și pe „Cetatea Fetei” se găsesc fragmente ceramice tip Coțofeni și cenușii din epoca bronzului, iar pe partea dreaptă a șoselei naționale Cluj-Napoca - Oradea s-au găsit fragmente ceramice de culoare neagră din epoca fierului și prefeudale, precum și țiglă de acoperiș, fragmente de olan din epoca romană.

În primăvara anului 1930 s-au găsit în pământul învățătorului Ioachim Pop o sabie de fier, lungă de 128 cm și alte două mai mici, datând din primele secole ale epocii prefeudale.

În 1965 s-a descoperit în hotarul Sânașlăului o sabie cu inscripție araba pierdută de luptătorii turci în 1660 când au ocupat Floreștiul. Păstrată mulți ani a fost furată de zugravii care au reparat școala prin 1972.

La ieșirea din Florești pe drumul Tăuțiului, în 1987 s-a descoperit un bordei prefeudal (sec. IV d.Cr.). Prin 1972 profesorii Ioan Bota și Petru Truță împreună cu o cercetătoare de la Muzeul de Istorie al Transilvaniei Cluj au descoperit, prin săpături efectuate de elevi, monezi de argint din epoca romană la ieșirea din șesul Sânașlăului spre cimitirul mare din Florești.

Nu-i de mirare că primul document al istoriografiei maghiare, *Gesta Hungarorum* (Faptele Ungurilor), scris de Anonymus, notarul regelui Bela II (1141-1161), pe la finele veacului al XII-lea, dar pe baza unor geste din secolul al XI-

lea, amintește existența a trei formațiuni politice: voievodatul lui Menumorutîn Crișana, al ducelui" Gladîn Banat și apoi voievodatul „Ducelui" Gelu de pe Someș', cu reședința în apropierea Clujului, ceea ce implică existența organizată politică a unei populații băștinașe românești.

Se știe apoi că maghiarii, în acțiunile lor de cucerire treptată a Transilvaniei au ajuns să pătrundă în inima acestei „țări" pe poarta Meseșului și, întâlnind pe râul Almaș oastea „ducelui" Gelu al românilor și slavilor, s-a dat o luptă în care triburile maghiare au ieșit învingătoare sub conducerea lui Tuhutum. Învingând, populația băștinașă, după ce Gelu a încercat să fugă în cetatea sa de pe Someș, dar a fost ucis pe apa Căpușului, s-a văzut nevoită să facă o înțelegere cu maghiarii ca să trăiască în deplină egalitate și frățietate, alegându-și conducător comun pe Tuhutum, iar această înțelegere au întărit-o printr-un jurământ reciproc în localitatea Așchileu. Formațiunile politico-administrative românești aveau o oarecare autonomie, conducându-se în treburile juridico-politice interne după vechiul „*jus valachicum*". Instituția cnezatului românesc a dăinuit până în veacul al XVI-lea și pe teritoriul județului Cluj, în localitățile: **Borbatfalva** (localitate azi dispărută), Feleacu (**Fellek**), cu atestarea unor cnezi ca Moisa de **Vines**, Mihail de Urmeniș (**Ormenyes**), apoi pe un „**Rumon**" Ioan și un altul Dumitru cneazul din Jucu Român (*Jenez in Olahswk*) sau a unor nobili români ca: Barnaba, fiul lui Nicolae, nobil de Juc, Andrei, fiul lui Andrei, nobil de Pata. Acești cnezi apar în veacurile XIV și XV, dar știm că cnezatele, ca organizare politico-administrativă, existau cu mult înaintea sosirii maghiarilor. Ca voievozi români întâlnim pe un Petru de Nădășel („*Petrus de Nadajd*") în 1370, care era voievod de Gârbou („*wayvoda in Gorbo walachali episcopatus ecclesiae Transilvaniensis*"). Din prezentarea acestor câteva date constatăm prezența unor formațiuni politice românești bine încheiate și pe teritoriul comitatului Cluj în tot timpul veacurilor XII-XVI. În ceea ce privește Floreștiul, descoperirea unor cioburi de vase la Cetatea Fetei în Florești, prezența timpurie a comunei în documentele istorice, precum și numele satelor vecine de nuanță româno-slavă - Vlaha, Lona - și mai ales că documentele din prima jumătate a sec. XIV menționează expres prezența vechii populații românești pe teritoriul Floreștiului, ne îndreptățeste să afirmăm că și aici ca în celelalte părți ale patriei a existat o continuitate neîntreruptă a populației românești.

După ce maghiarii au supus treptat întreaga Transilvanie, au trecut la împărțirea teritoriului în comitate. Pentru servicii deosebite aduse regilor sau nobililor lui credincioși, au început să fie împărțite o parte din teritoriile cucerite și să se acorde titluri nobiliare unor astfel de ostași credincioși. Aceste împroprietări cu cele mai bune terenuri, cu sate și ținuturi întregi se făceau, însă în detrimentul populației băștinașe românești care era astfel, treptat, deposedată de

bunurile sale materiale, de vechile ei drepturi și privilegii și astfel redusă treptat, atât numeric cât și economic, social și politic, la starea de iobăgie. Uriașele distrugerii materiale și umane provocate de năvălirile tătarilor în 1241 au pustii îngrozitor atât Transilvania cât și Ungaria. Tabloul devastării zugrăvit în lucrarea sa *Carmen miserabile* (Cântec de durere) de călugărul Rogenus, scăpat din închisoarea tătară după ce ajunsese până în Moldova, ne arată că în toate satele întâlnite în reîntoarcerea sa a văzut numai cadavre în descompunere. Într-o localitate din apropierea Clujului (?) a întâlnit un singur om viu, care l-a impresionat profund. Ca urmare a acestor distrugerii, regele Bela al IV-lea al Ungariei s-a văzut silit să repopuleze țara cu oameni din alte părți ale Europei, cărora le-a acordat mari privilegii. Interesantă este scrisoarea regelui Bela al IV-lea către Papa Grigore al IX-lea referitoare la invazia tătarilor: „Căci acum, de curând, în preajma sărbătoririi duminicii Paștilor, au năvălit tătarii, în Ungaria cu o hoardă puternică și numeroasă; și fără să țină seama de vârstă sau de sex, au trecut prin ascuțișul săbiei pe toți pe cei care i-au putut găsi; au dat foc bisericilor și locurilor închinat lui Dumnezeu, spurcându-le prin ucideri de oameni și alte blestemății de ale lor, lăudându-se că vor supune jugului lor pe toți și mai ales pe creștini. Drept aceea rugăm și implorăm pe Sfinția Voastră ca grija să vină în sprijinul norodului creștin, dându-ne nouă și întregului regat ungar sfat și ajutor mântuitor". În urma acestei pustiiri sunt aduși mulți coloniști germani în diverse centre ale Transilvaniei: Sibiu, Cluj, Bistrița, Brașov, Sighișoara etc. și în satele vecine acestora.

Așa au apărut și coloniștii sași în Florești, Luna de Sus și Gilău. Faptul că vechea populație băștinașă românească n-a dispărut cu totul din aceste localități nici în urma navalei tătarilor, ne-o dovedesc documentele apărute imediat invaziei. Despre aceasta vom trata în cele ce urmează.

Prima atestare documentară despre existența localității Florești sau a Feneșului Săsesc-cum a fost numită în documente până în jurul anului 1924-este aceea din 1272, când moșia a fost transcrisă de regele Ștefan al Ungariei pe numele lui Andrei, fiul contelui Mihail. Peste douăzeci și cinci de ani, în 12 iunie 1297, Capitlul din Oradea scrie voievodului Ladislau al Transilvaniei că a hotărnicit moșiile mănăstirii din Cluj-Mănăștur, fiind ajutați de Iacob zis Chue din Suceag. Canonul, magistrul Ioan de la Oradea, a făcut acest lucru în prezența episcopului Petru al Transilvaniei și a altor vecini din toate părțile. Moșia avea două semne vechi de hotar, lângă Nadăș (deci în hotarul actual al Baciului) și de aici trecând un deal înalt, au ajuns la Someș și apoi pe o vale au mers până la izvor (probabil valea ce trece pe lângă Institutul Agronomic din Cluj) și sus pe deal au pus semne de hotar între pământul Clujului și cel al mănăstirii din Cluj-Mănăștur și, apoi, au purces mai departe până au ajuns la Vîlcele (**Banabyk**). De aici au mers până la Micești (**Mykus**). Aici era hotarul de miazăzi al moșiei mănăstirii. Apoi, au

pornit spre Pruniș - hotar cu moșia Sânbenedic, iar de acolo hotarul trecea prin Selicea și cobora pe Valea Gârboului, constituind hotarul de apus al moșiei mănăstirii, separând-o de „moșia episcopală **Zaasfenes**” (Florești). La vărsarea Gârboului în Someș era o luncă cu sălcii pe unde trecea hotarul, iar de aici se îndrepta spre nord-vest pe lângă așezarea **Sassadg** (azi dispărută) și pe Valea **Hotarwlg** se ajungea în vârful dealului, mărginindu-se cu moșia Baci (Bach). La hotărnicire au participat mulți vecini din acele moșii Mănăstur, **Sanbenedyk** și Sasfeneș. Am reprodus mai pe larg conținutul documentului pentru a avea o imagine mai concretă a hotarelor acelor moșii.

În anul 1298, ianuarie 13, capitlul din Alba Iulia confirma schimbul de moșii dintre Petru, episcopul Transilvaniei, și banul Micud, care primește satul Luna de Sus ce se afla între moșiile Gilău și Florești, dând în schimb lui Micud satul Uioara de Sus și **Faludi**.

Cu un an mai târziu, în 14 septembrie 1299, asistăm la un nou schimb de moșii între Petru, episcopul Transilvaniei și Conventul Mănăstirii Cluj-Mănăstur, „pentru ca oamenii episcopiei noastre din Cluj și din Florești (Clujul era tot posesia episcopului) și din alte sate ale noastre dimprejur să poată trăi mai bine și mai tihnit”. În acest fel cedează mănăstirii Cluj-Mănăstur satele Băgara și Nădășelul, primind în schimb pământurile **Leske** și **Scenygurg**, azi dispărute, lângă Suceag.

În veacul al XIV-lea sunt pomeniți trei castelani de Florești ai Episcopiei de Alba Iulia: Toma, fiul lui Ambrosie, în 1312, Luca, în 1357 și Nicolae de Luncani (Gerend), în 1373, ultimul în calitate de castelan al episcopului Transilvaniei Dumitru.

Din 1336 datează stabilirea unor hotare ale moșiei Florești din comitatul Clujului-. Dinspre răsărit avea ca hotar Feneșul Săsesc, Valea Gârboului, iar de la vărsarea ei în Someș era o linie dreaptă spre nord până în vârful dealului cu trei vii și un păr unde se despărțea de moșia mănăstirii din Cluj-Mănăstur. Pe culmea acelu deal trecea hotarul în linie dreaptă, pe partea de nord a moșiei Feneșului Săsesc, despărțind-o de moșia Baci. Din acest document constatăm că încă în 1336 existau trei vii în hotarul Floreștiului.

În 1341, în timp ce Andrei, episcopul Transilvaniei, se afla „în satul nostru **Fenes** (Florești)”, a năvălit asupra arhidiaconului Ladislau și l-a rănit Nicolae zis **Ryma**, castelan de Leta”. Pentru numeroase silnicii săvârșite împotriva bisericii, clerului și poporului din eparhia Transilvaniei, îl afurisește episcopul Andrei, cerând tuturor să-l ocolească cu strășnicie. Tot în acest an, capitlul din Alba Iulia adeverește dreptul de a judeca al abatelui mănăstirii din Cluj-Mănăstur. între martorii care au fost la Cluswarîn mijlocul „oaspeților” și au recunoscut public că Cluj-Mănăsturul e mai vechi ca și Clujul și că abatele judecă pricinile oamenilor din hotarele moșiei

mănăstirii „Sf. Mana” din Cluj-Mănăştur, se aflau și „**Chibzuitul bărbat Conrad, parohul din Feneşul Săsesc (Fenes Saxonica)**, omul nostru, împreună cu Petru zis Henke, omul vostru”.

Un document de o excepțională importanță pentru trecutul Floreștiului este actul emis în 12 mai 1344 la Turda de către Nicolae, voievodul Transilvaniei și comite de Solnoc, care condamnă pe episcopul Transilvaniei pentru paguba pe care românii au făcut-o abatelui din Cluj-Mănăştur. Iată textul aceluia act:

„Noi, Nicolae, voievodul Transilvaniei și comite de Solnok, dăm de știre, că în adunarea noastră obștească, ținută în Turda, în ziua a cincisprezecea după sărbătoarea fericitului mucenic Gheorghe, ridicându-se cuviosul bărbat, domnul Ioan, abatele Mănăstirii „Sfintei Fecioare” din Cluj-Mănăştur, ne-a înfățișat o scrisoare de cercetare a comitelui și a juzilor nobililor din comitatul Cluj, din care am aflat că omul lor trimis anume pentru aceasta, cercetând cu grijă pe toți care se cuvine, a aflat adevărul întreg, cu privire la faptul că, pe când iobații numitului domn abate de Cluj-Mănăştur mergeau la pădurea sa, românii domnului episcop al Transilvaniei, aflători în **Valea Gârbăului [Gorbowolg, Gorbowelge, lângă Cluj, nota 2 din subsol, p. 188** s-au năpustit asupra lor dintr-o răutate și au lăsat răniți cinci oameni, iar noi când am întrebat pe juzi, pe jurați și obștea zișilor nobili dacă știu de cine dintre aceștia ține suszitul pământ numit Valea Gârbăului, jurații și acea obște ridicându-se au mărturisit cu toții într-un glas că acea moșie, Valea Gârbăului de pe râulețul numit Pârâul Gârbăului [nota 3: **Gorbopathaka, vale ce se varsă în Someșul Mic la sud-vest de Cluj**] în partea ei de răsărit a ținut și ține de susnumita mănăstire.

Deoarece, însuși domnul episcop nu s-a înfățișat la acea adunare a noastră și nici nu a fost de față vreun altul în numele lui, am hotărât că acesta a rămas de judecată, dacă nu se va putea dezvinovăți în chip temeinic.

Dată în a cincea zi a adunării noastre, la locul pomenit - mai, 12, Turda, 1344”.

Din analiza acestui document, coroborat cu cele citate anterior, se desprinde clar că cei mai vechi locuitori ai Floreștiului erau români și că alături de ei, după colonizarea făcută de episcopul Transilvaniei, stăpânul feudal al locului, apar sașii, al căror paroh Conrad în 1344 apare martor, ca și „chibzuit bărbat” de încredere din partea Capitlului din Alba Iulia. Așadar, românii, ca primii locuitori, și sașii, sosiți ca „oaspeți”, sunt menționați în aceste documente din 1344.

În documentele menționate până acum apare așadar, numele satului **Feneș, Zaz-Fenes, Fenes Saxonica** și unele hotare ale sale, între care Valea Gârbăului (**Gorbowelge, în ungurește volgy = vale, pârâu**).

Asupra provenienței numelui de **Feneşul săsesc** se impune să dăm explicația corespunzătoare.

Specialiștii în istorie și toponimie au dat răspunsuri diferite. Astfel, savantul N. Drăganu, în lucrarea sa *România în veacurile XI-XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București 1933, p. 283, spune că Feneș este nume unguresc de persoană. Pe de altă parte, o explicație mult mai apropiată de realitatea istorică e aceea pe care o cunoaștem de la învățatul director al Arhivei Muzeului Ardelean - Cluj, regretatul Kelemen Lajos, care afirmă pe bază de izvoare că vechii locuitori ai Floreștiului, în urma cuceririi lui de către maghiari, au avut un timp și sarcina de îngrijitori și dresori ai câinilor de vânătoare ai cetății regești a Clujului. Deoarece cetatea era un centru militar politic cu un teritoriu nu prea întins (cea 70 hectare), ea era deservită de o mulțime de meșteșugari care locuiau în afara cetății, ca: fierari, blănari, dulgheri, tâmplari, zidari, dresori de câini etc. Asemenea slugi de cetate, îngrijitori și dresori de câini de vânătoare au locuit și în satul Feneș al cetății **Bâla-Var**, construită lângă Criș în județul Bihor. Mai sunt apoi și alte sate lângă cetăți cu numele de Fenes. Acest privilegiu -îngrijitor al câinilor de vânătoare ai unor cetăți regale, era bine răsplătit și astfel de slujbași au fost angajați nu numai din rândul unguurilor, ci și din rândul altor neamuri, inclusiv dintre români. Într-un document din 1271 Ștefan al V-lea, regele Ungariei, face o danie lui Toma, cornițele hăitașilor regali și fraților săi pentru slujbele aduse de aceștia în timpul luptelor lui Ștefan la Codlea, ceea ce ne arată existența acestei instituții medievale.

Sub influența limbii maghiare, în care arhaismul „fenes” înseamnă „câine”, în limba română populară din Transilvania a apărut expresia: „Mânca-te-ar fenea”, adică „mânca-te-ar câinii!”. În maghiară această expresie sună așa: „Egye meg a fene!”. Deci, exista ca sens o mare apropiere între „fenes” și explicația numelui satului. În documente el apare: **Zaz Fenes**, **Szasz Fenes**, **Fenes Saxonica**, **Fenesul Săsesc** etc, ceea ce îi adăuga un nou sens: acela că după 1241 a fost colonizat cu populație germană, cu drepturi ca ale sașilor. De aici și numele de Feneșul Săsesc, adică Feneșul locuit și de sași. Dar acești germani, nu au fost aduși din Saxonia, ci, după cum indică unele documente, din Lotharingia, au fost asimilați cu drepturile și privilegiile „oaspeților” sași.

Ar fi și explicația că etnologia cuvântului Feneș ar veni de la maghiarul „fenyos” care se scria „fenes”, respectiv „fenyos” în maghiara arhaică, ceea ce înseamnă „brădet”, bineînțeles tradus din românește în ungurește de scribii cancelariei maghiare, așa cum s-a procedat și pentru alte localități transilvănene, de ex. „Pruniș” s-a tradus în „Szilvâs” etc.

În unele acte oficiale Floreștiul purta și numele de **Olan Fenes**, mai mult printr-o confuzie cu localitatea Vlaha din vecini care a purtat până în 1920 în mod oficial numele acesta.

Încă din 1332 găsim existența unei parohii romano-catolice germane,

alături de care sigur exista și parohia românească atât de explicit menționată în documente prin credincioșii ei români. De altfel documentele din această vreme amintesc și de existența românilor în Cluj-Mănăștur.

Unde era **vechea vatră a satului** nu avem date precise. După unele afirmații ale unor localnici (Turos Andrei Moțoc-Surdul), vatra satului ar fi fost în hotarul „Bongard”, iar locul unde azi se întinde Floreștiul, în timpuri străvechi ar fi fost plin de bălți și crânguri. Era un loc minunat de vânătoare pentru rațe sălbatice, mistreți, iepuri etc. Bătrânii satului spun că în vechime, în apropierea bisericii și a școlii, acolo unde astăzi este capul de linie de autobuze nr. 49 (casa fostului dascăl Ioachim Pop) era o baltă mare, care cu mult greu și în timp îndelungat a fost asanată și umplută cu pământ.

Din documentul din 1344 rezultă că românii din Valea Gârbăului s-au opus să li se taie pădurea, ceea ce ar indica vatra satului călare peste Someș, o parte în Bongard, iar cealaltă cam pe lângă uzina de apă. Lucrul nu pare plauzibil, mai ales că abia în 1905 a fost demolată și arsă o bucătărie făcând corp comun cu vechea casă parohială romano-catolică săsească, aflată pe locul parohiei catolice actuale. Părerea noastră este că vatra satului, încă din vechime a fost între Valea Boșorului și cea a Sânaslăului, ceea ce corespunde cu vatra de azi. Aceasta nu exclude existența unor așezări izolate în hotar, mai ales că în partea răsăriteană a Văii Gârbăului exista moșia și satul Sânbenedic, dispărut astăzi. „Coasta Morii” de pe Valea Gârbăului amintește vechea vatră a Sânbenedicului. În ceea ce privește Bongardul, nu este exclus să fi fost aici una dintre așezările menționate de documente, probabil - **Leske**.

Care a fost **străvechea denumire** a Floreștiului nu cunoaștem încă.

Tot cam în aceeași perioadă au fost aduși coloniștii germani și în Luna de Sus și Gilău de către stăpânul feudal, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, Petru, care a primit aceste localități ca posesii între 1270-1307. între localitățile ce aparțineau domeniului Gilăului, care erau ale episcopului de Alba Iulia, menționăm: **Feneșul Săsesc, Lona Săsească, Suceagul, Gârboul, Stolna, Stana, Sumurducul, Călata** și chiar **Cluj** între 1277-1372.

La începutul lui decembrie 1366, oaspeți și meșteșugari din Cluj, asociați cu cei din Florești (judele din Florești cu întreaga obște a satului) atacă mănăstirea din Cluj-Mănăștur, unde se ascundea nobilul Pavel, fiul lui Chucy din Suceagu, pentru a-l scoate din mănăstire și a-i tăia capul, fără judecată, în urma nedreptăților suferite din partea acestuia, au distrus mănăstirea și alte clădiri aparținătoare. Din Cluj a luat parte morarul Andrei, cu alți prieteni și rude ale acestuia, cojocari, platoșari, berari, croitori, șelari, aurari, slugi.

1366 a fost pentru floreșteni un an de revoltă împotriva feudalilor. Țăranii din

Florești, împreună cu judele satului se răscoală alături de meșteșugarii din Cluj contra feudalului Pavel de Suceagu și cer libertate deplină, scutire de sarcini și impozite în natură ori în bani. Feudalul s-a ascuns în mănăstirea benedictină din Cluj-Mănăștur, pe care răsculații au atacat-o. Documentele menționează șase țărani și paisprezece meșteșugari: cojocari, blănari etc. dintre cei răsculați.

Mai târziu, în 1373, un alt document emis de Conventul Mănăstirii Cluj-Mănăștur, la cererea lui Nikus Harinschart, cetățean al orașului Cluj, dă un transumpt la ordinul regelui Ludovic I, din octombrie 1373, prin care regele scutește pe locuitorii Feneșului Săsesc de a mai da episcopului Demetrius (1368-1376) vamă pentru viile din Feneș [*Jributum montanum*]- vinărit) ceea ce înaintașii episcopi ai acestuia nu au luat. Ba și postavul de trei valuri pe care l-a luat episcopul de la floreșteni a fost silit să-l dea înapoi acestora.

Între anii 1312-1357 apare la Florești, ca existentă „Cetatea Fetei”. În 1357 cunoaștem și existența castelanului cetății care aparținea de episcopul Transilvaniei. Ultima știre despre „Cetatea Fetei” o avem din 1370. Este foarte probabil că cetatea a fost grav distrusă în timpul răscoalei țărănești de la Bobâlna în 1437.

În veacul al XV-lea s-au desfășurat alte evenimente legate de trecutul Feneșului Săsesc. Astfel, în 1448 se menționează că breasla pielarilor din Cluj obține un heleşteu pentru pescuit în afara zidurilor, înspre Florești, probabil pe locul unde astăzi este noua stație de pompare a apei din dreptul Coloniei Vanea.

Se mai amintesc în 1443 și numele unor locuitori ai Feneșului Săsesc: Forgacs, Balaszt, Horvath și, mai târziu, în 1492, văduva Ana a lui Modor Janos, precum și fiica ei, Agnes, cu soțul acesteia, Ioan Fodor.

Istoricul Csányi Deszo afirmă în lucrarea sa citată, că în veacurile XIV și XV Feneșul Săsesc era protopopiat romano-catolic, iar Vlaha parohie romano-catolică. În tot cursul acestor veacuri, Feneșul Săsesc a rămas ca și posesiune feudală a episcopiei catolice a Transilvaniei.

În 1461 este menționată documentar existența în Cluj-Mănăștur a unei „**Olahwcza**”, deci, a unei ulițe românești, ceea ce confirmă prezența compactă a românilor iobagi și pe moșiile mănăstirii de aici.

La 26 ianuarie 1497 era în Florești (**Zazfenes**) un oficial al domeniului pe nume Ladislau de Lupșa (**Lwpsa**), nobil român.

Veacul al XVI-lea aduce importante evenimente politice și militare în Europa centrală, care au repercusiuni și asupra Transilvaniei și a celorlalte provincii românești. Puterea turcească în plină ascensiune, în urma luptei de la Mohaci din 1526, pătrunde adânc în inima Europei, desființând Ungaria ca stat și creând premisele împărțirii acesteia între cei doi pretendenți la tronul ei: Ferdinand de Austria, fratele împăratului Carol Quintul, și Ioan Zapolya,

voievodul Transilvaniei, susținut de nobilimea ungurească. În mijlocul Ungariei se formaseră două pașalâcuri turcești: unul cu un pașă la Buda, altul cu un pașă la Timișoara. O mică parte a Ungariei de nord și nord-vest, rămasă Austriei, și cea de-a treia parte - Transilvania, devenită principat autonom, vasal Turciei, în fruntea lui stând un principe, primul, în persoana lui Ioan Sigismund, fiul lui Zapolya, care se intitula rege. Urmașii lui din familiile Bathory, Bethlen, Rakoczi etc. renunțară la titlul de rege, rămânând principii ai Transilvaniei, vasali Porții, alături de domnitorii români. Capitala o aveau la Alba Iulia și cârmuiau țara cu ajutorul unei adunări a nobililor, Dieta, în care românii, considerați, după legile feudale maghiare ca și „tolerați”, nu erau admiși.

Știm că între anii 1512-1514 s-a desfășurat răscoala țăranilor condusă de Gheorghe Doja. Unul dintre căpeteniile răsculaților, Popa Laurențiu, a fost tras în teapă în 1514 în piața Clujului, pe când Doja însuși fu încoronat cu o coroană de fier înroșită în foc și ucis în chip îngrozitor.

În 30 august 1539, primarul Feneșului Săsesc, Haz Simon, cere orașului Cluj ca bunurile rămase după moartea femeii Magyar Kata din Florești, întâmplată în Cluj, să fie date neamurilor ei, frații Hindrich, de origine tot din Florești, care locuiau la acea dată în Cluj. Era, deci, o familie de germani maghiarizați, proveniți din vechii coloniști plecați în Cluj.²⁵

În luna ianuarie a anului 1547, Isabela, regina Ungariei, ordonă orașului Cluj ca Ștefan Zalay să facă numărătoarea viilor din Sas Feneș.

Regina Isabela Zapolya a Ungariei și principesă a Transilvaniei, văduva lui Ioan Zapolya, în 22 martie 1547 dispune administratorului și castelanului regal din Gilău, precum și judeului și juraților din Florești să nu cuteze să ia nici un fel de dare neobișnuită de la locuitorii orașului Cluj care posedă vii în hotarul posesiunii Florești, cum s-au plâns clujenii că se procedează față de ei și să se ia doar ceea ce e drept și obișnuit ca taxă.

La 15 septembrie 1552 plebanul Pavel de Tureni (**Thwry**) interzicea lui Pavel Lesenczky Polonezul (Lengel) să înstrăineze via numită Via Roții (**Kerekzwlea**) din dealul cu vii din Florești. La 10 mai 1560, din Alba Iulia, regele Ioan al II-lea (Sigismund), dispunea oficialilor din Gilău și vilicului (judeului sas) și juraților moșiei Florești (**Fenes**) (care aparținea regelui Ioan al II-lea Sigismund) să nu-i impună la plăți neobișnuite pe cetățenii orașului Cluj care au vii în Florești și să nu-i păgubească pentru neplata dării pentru pământ ci să-i lase în obiceiurile și libertățile lor obișnuite.

La 25 aprilie 1589, voievodul Transilvaniei Sigismund Bathory de Șimleu, poruncește oficialilor cetății Gilău și judeului, juraților și tuturor locuitorilor moșiei Florești (Zazfenes) din comitatul Cluj, „actuali și viitori”, ca pentru viile pe

care te au pe dealurile de vii din Florești, să nu ia de la clujeni nici o plată în afară de dijma dreaptă și obișnuită. După cum se vede, conflictul dintre orașul Cluj și locuitorii moșiei Florești care țineau de cetatea și domeniul princiar Gilău, continua, devreme ce a fost nevoie de încă o intervenție de la Curte. Cei din Florești au pretins locuitorilor clujeni care au vii în viile din Florești să plătească anual după fiecare iugăr de vie 8 dinari, iar administratorul din Gilău al domeniului le-a cerut ca anual să dea struguri copti și necopti pentru trebuințele cetății și colorarea și îmbunătățirea vinului din butoaie.

Problemele clujenilor cu viile lor din Florești continuau și în secolul al XVII-lea. La 21 august 1656, principele Gheorghe Râkoczi al II-lea, aflat în Cluj-Mănăstur, permite clujenilor care au vii în hotarul localității Florești (Szász Fenes) să-și lucreze viile cu zilieri tocmiți, de altă religie, chiar și în zilele de sărbători religioase (catolice) în afară de duminică, și poruncește judeului, juraților și celorlalți locuitori ai Floreștiului să nu-i tulbure pe clujeni în cultivarea viilor lor. Actul este dat în urma plângerii clujenilor că cei din Florești îi împiedică pe zilieri să lucreze în vii când au ei sărbători (catolice) și îi supun la amenzi, spre paguba clujenilor. Rezultă că viile clujenilor din Florești erau lucrate de zilieri români tocmiți de proprietarii de vie.

Un eveniment deosebit de important prin urmările sale, petrecut în prima jumătate a veacului al XVI-lea, a fost Reforma. Pe terenul pregătit de corupția și abuzurile făcute de o parte însemnată a clerului și bisericii catolice și a nobililor, precum și sub lupta desfășurată în diverse forme de popoarele Europei de a-și reforma biserica în moravuri, conducere și mai ales în propagarea doctrinei creștine în limba națională, călugărul Luther, căsătorit cu călugărița *Catharina de Bora*, publică cunoscutele teze din Wittenberg în 1517 și sprijinit de o serie de prinți germani, proclamă fondarea noii biserici, ruptă de cea catolică: protestantismul. Acesta se răspândește mai ales la popoarele germane și cum sașii din Transilvania, prin comerț țineau legătura cu ținuturile de origine, au adus la Sibiu, în 1519, primele cărți cu conținut luteran. Dezastrul de la Mohacs ușura proclamarea luteranismului ca religie liberă în Transilvania și astfel în 1533 apăru din Germania predicatorul Ioan Honterus la Brașov, care fonda aici și prima tipografie din Ardeal, ce va tipări o mulțime de cărți de cult, școlare, calendare etc, la început în limba latină, apoi în germană și mai târziu în limba română, cu scopul de a răspândi și consolida luteranismul în sânul populației din Ardeal.

Dacă între anii 1542-1559 lutheranii germani și maghiarii din Transilvania și Partium luptară împreună și reduceră foarte mult ca număr și forță social-politică catolicismul, folosind principiul: „Cujus regio, eius religio” („a cui este stăpânirea, a aceluia e și religia”), peste șaisprezece ani, în 1564, sașii se constituiră în biserică națională săsească, iar maghiarii în confesiune maghiară („magyarvallas”) de tip

calvin, reformat. Calvinii au început să impună prin legi de stat calvinismul lor și românilor, încercând timp de 150 de ani să distrugă biserica românească cu toate dogmele, ritualul și ierarhia ei. Ortodoxia, ca și românii ce o profesau era socotită numai ca religie tolerată. Prin hotărâri ale Dietei Transilvaniei din 1579, 1639, 1655 și 1665, Biserica românească din Transilvania a fost supusă total superintendentului calvin. Dar toate măsurile luate au fost aproape zadarnice, căci cu excepția câtorva zeci de mii de români care s-au calvinizat, având și episcopii lor calvini, marea majoritate a populației românești a rezistat, fără a-și schimba legea, care atunci îi era și scut al naționalității ei. Un bine totuși a fost și pentru români în această tendință a Reformei de a pătrunde și aici, căci s-au tipărit cărți de ritual în limba română, punându-se astfel bazele limbii literare românești scrise, mai ales prin tipăriurile diaconului Coresi.

Răspândirea Reformei printre maghiari și sași se explică atât prin caracterul național, inteligibil al noii învățături, cât și prin acțiunile silnice desfășurate de nobilime și patriciat, prin intoleranța manifestată față de vechea religie a poporului, cea catolică. Documentele vremii abundă în astfel de relatări. Românii, circumspecți față de aceste inovații care ar fi desființat ortodoxia în esența ei rituală și dogmatică, au folosit doar limba națională în cult, la început mai timid și treptat mai cuprinzător. Dintre episcopii români calvini amintim pe **Popa Pavel din Turdaș**, vlădică românesc, care scria bistrițenilor despre un sinod calvin românesc ținut la Cluj și îndemna pe preoții români să-și cumpere **Psaltirea și Liturghia românească**.

Cei mai intoleranți dintre noii reformatori au fost unitarienii, care numai în orașul Cluj, sprijiniți și de principele Ioan Sigismund al II-lea Zapolya, proaspăt unitarian, au luat toate bisericile și bunurile aparținând catolicilor, au alungat clericii și credincioșii rămași fideli vechii credințe și s-au făcut stăpâni pe toată viața spirituală și politică a orașului.

La Florești, în 1556 preotul Aloisie Madar de Denes trece la reformați și pentru puțină vreme (cea șase luni) transformă parohia catolică în reformată. Trecând Al. Madar în funcția de episcop reformat (superintendent) al Transilvaniei, în locul lui vine un alt paroh, care readuce parohia la vechea lege catolică.

Când în 1579 sunt aduși călugării iezuiți la Cluj-Mănăstur și în Cluj de regele Ștefan Bathory, în Florești încep să apară parohii catolici din rândul acestora, iar după 1603, când unitarienii îi alungă din Cluj, Floreștiul devine un fel de reședință parohială a acestora.

Știm că în 1581 ia ființă Universitatea lezuită din Cluj, întemeiată de Ștefan Bathory. Ca bunuri materiale ale acesteia aparțineau și moșiile mănăstirii din Cluj-Mănăstur ai cărei stăpâni erau acum iezuiții în locul franciscanilor alungați de reformați mai înainte. Din documentele legate de activitatea noilor prozeiți sunt

unele care se referă și la Florești. Astfel, Ștefan Arator-Panonus, călugăr iezuit de origine maghiară, profesor cărturar și consilier al rectorului Universității Iezuite din Cluj, într-o scrisoare adresată la 19 octombrie 1582 generalului Ordinului Iezuit, Aquaviva Claudio din Roma, îi relatează gravele abateri contra moralei ale rectorului Wujek, un polon, a cărui cruzime și fărădelegi „întunecă numele ordului Iezuit în toată Transilvania, căci acesta nimic nu respecta nici în cele sfinte: trăiește cu fete de țărani, închide, leagă pe cine cărește contra lui (dintre Iezuiți), n-are temeinice cunoștințe nici teologice și nu acceptă sfatul și sugestiile nimănui. De aceea cere schimbarea lui, căci altfel totul stagnează în școală, biserică, ord. între alte fapte ale acestui rector, Iacob Wujek, consilierul său, Ștefan Arator-Panonus, traducătorul primei **Bibliei** din latină în limba maghiară, și autorul unei *Scurte descrieri a Transilvaniei pe perioade istorice*, făcută în 1600, în care recunoaște descendența și permanența românilor transilvăneni din vechii coloniști romani, ne relatează între altele și uciderea a doi păstori valahi din satul vecin Mănăsturului, adică Florești. Faptele s-au petrecut astfel: doi copii a două văduve au fost omorâți în via Conventului de către hoții care au furat struguri. Trebuiau judecați de către stăpânul pământului, căruia cele două văduve i s-au adresat pentru dreptate. Conventul a trimis administratorul (procurator) să ia măsuri. Deoarece mamele au afirmat că omorul a fost comis de către păstorii valahi din apropiere, cum au mărturisit copiii înainte de moarte, administratorul a trimis servitori să-i aresteze. Au reținut patru, pe cei indicați de văduve, dar au fost lăsați liberi, constatându-se că s nevinovați, încă până ce copiii mai trăiau (*trei zile*). După *moarte linsă*, văduvele au cerut să se judece fapta. Păstorii au fost arestați din nou și condamnați să fie trași în țeapă, doi dintre ei. Sentința nu se putea executa însă, căci nu toți judecătorii erau de părere că cei arestați ar fi vinovați, *deși* cu mari schingiuri s-a încercat să fi se stoarcă mărturisiri de vinovăție, ceea ce ei n-au făcut. Pe de altă parte, unul dintre judecători a întrebat pe administrator dacă păstorii pot fi predați pentru a fi executați. Acesta a încuviințat aplicarea sentinței, însă ulterior s-a scuzat, spunând că el nu o putea împiedica fără aprobarea rectorului, care n-a dat nici un semn că vrea să-i scape de osândă. Judele orașului, însă, s-a revoltat de ce rectorul nu i-a comunicat despre o astfel de gravă judecată și de ce n-a amânat sentința fără dovezi suficiente, mai ales că poporul știe că execuții erau nevinovați. Și aceasta se știa mai ales de acolo că în timp ce aceștia erau în închisoare câțiva români din satul vecin (Florești - n.n.), parcă conștienți de fapta lor, fugiseră, pe când cei executați refuzaseră să fugă când fură eliberați până trăiau copiii, știindu-se nevinovați. Magistratul Clujului spunea că „românii ne amenință și pe noi, că ne vor aprinde satele pentru moartea fraților lor”. Consilierul Santo își exprimă în scrisoarea sa revolta față de cruzimile rectorului și *afirmă*, ca dovadă că executarea *păstorilor valahi* a fost nedreaptă, o

întâmplare petrecută în timpul morții copiilor și executării celor doi valahi, asupra Mănășturului, când s-a abătut un uragan cum n-a fost vreodată, producând pagube mănăstirii și locuitorilor. El socotește acest uragan ca o pedeapsă a lui Dumnezeu prin care ia apărarea poporului nevinovat „vox populi”, răzbunându-l de păcatele și fărădelegile rectorului iezuit și ale răilor lui sfătuitori.

În 1584, un anonim scrie că Mihail Fazakas din Feneșul Săsesc ar fi scos diavolul din niște femei care au părăsit erezia și au revenit la catolicism.

În inventarul cărților clujeanului sas Sebastian Munich (sau Barat) de la 1583 se afla și o carte cu instrucțiuni pentru fabricarea de vin bun în viile de la Hoia, pe dealul de la Florești. În Evul Mediu mulți orașeni clujeni aveau vie pe dealurile din Florești. În 1622 plebanatul unitarian din Cluj avea în Florești 4 iugăre de vie.

Când în decembrie 1599 și până la finele anului 1600 era jude al Clujului Andrei Stâncel, pus de Mihai Viteazul, „român după limbă și moravul său” sigur ca și valahii floreșteni au aflat acest lucru îmbucurător pentru ei. De altfel vistiernicul Bărcan, logofătul Teodosie, diplomatul Petre Armeanul și alți dregători activau în Clujul de atunci.

De multe ori a trecut pe aici, la Gilău, familia lui Mihai Viteazul- doamna Stanca, N. colae Pătrașcu, fiul său și Florica, fiică-sa, care, după uciderea mișeleasca a voievodului în 6 august 1601 la Câmpia Turzii, au fost ținuți ca ostatici doi ani în castelul din Gilău.

După uciderea lui Mihai Viteazul, călugării iezuiți care au fost sub protecția voievodului muntean au început să fie jefuiți și prigoniți de nobilimea unitariana și calvină, care în 1603, la 9 iunie, a atârnat populația orasului, și a distrus Colegiul Academic iezuit. Numai intervenția lui Basta a putut stăvili furia nobilimii dornică de răzbunare asupra oamenilor voievodului valah. Peste trei ani iezuiții vor fi, însă alungați pentru mult timp din Cluj, colegiul va fi închis, bisericile acaparate de unitarieni și calvini, iar parohiile din Florești Baci, Mesteacăn etc. vor fi singurele locuri de refugiu și activitate pentru o perioadă mai lungă. De asemenea, mulți călugări iezuiți se vor refugia în Țara Românească unde vor primi găzduire și atenție deosebită mai ales din partea boierilor români, dornici de a-și instrui cu ei fiii lor.

Încă de la începutul veacului al XVII-lea, în urma unor dese frământări dintre nobilii Transilvaniei pe teme politice și religioase, Floreștiul ajunge din mână în mâna ca zălog al diverselor familii nobiliare, dar și al fiscului (statului) Transilvaniei. După uciderea mișeleasca a lui Mihai Viteazul și ceva mai târziu a lui Moise Secușul, care l-a trădat pe domnul muntean, a urmat ca principe al Transilvaniei Ștefan Bocskai, sprijinit de turci și recunoscut și de Rudolf al II-lea, împăratul Austriei. Acestuia i-a urmat Gavril Bathory (1608-1612), mare diplomat, Gavril Bethlen (1613-

1630), prozelit calvin, om al turcilor și dușman al austriecilor, Gheorghe Rakoczi I (1630-1648), dușman ascuns, atât al turcilor cât și al austriecilor, pentru a menține independența țării și apoi lui îi urmă Gheorghe Rakoczi al II-lea (1648-1657), fiul său care voia să devină rege al Poloniei. În acest scop porni cu război împotriva Poloniei. Pentru a-l îndepărta, turcii cerură Dietei să aleagă un alt principe. Tot în acest scop, turcii năvăliră și pustiiră Transilvania, punând să fie ales principe Acațiu Barcsay (1658-1661). Rakoczi al II-lea, sprijinit de popor îl alungă, dar pașa Budei veni cu oaste și-l repuse pe Barcsay ca principe. Răsturnat din nou de Gheorghe Rakoczi al II-lea, în 1660, turcii îl pun pe Mihail Apafi I (1661-1690), care fu recunoscut ca principe al Transilvaniei atât de austrieci cât și de turci, căci între timp aceștia se împăcaseră.

Pe șesul acestei comune Florești au fost în mai multe rânduri lupte, dintre care cea mai însemnată a fost cea purtată de Gheorghe Rakoczi al II-lea cu turcii conduși de pașa Ahmet Seidi în 1660 și care s-a terminat cu înfrângerea lui Rakoczi la „Șesul Oastei” („a haboru ter) de pe cursul Lonei, la vărsarea ei în Someș. În 1660 a fost pe drumul Floreștiului lângă Lona, bătălia între Rakoczi Gyorgy și turci. Iată cum descrie Gheorghe Șincai această luptă:

„Așa au mers Gheorghe II Rakoczi cu toate ostile țării și ale sale cele plătite la câmpul dintre Sasfeneș și dintre Gilău, că de ar pierde, să se poată retrage în Ungaria, nici să se închidă între Barciai (prințul Transilvaniei pus și susținut de turci - n.n.) și între vizirul din Buda. Acolo, așezându-se în preajma Someșului celui Mic, aștepta pre turci să se lovească cu ei. Iar vizirul, după ce a ars Șimleul în 14 mai, numai încet au călătorit ca să se odihnească caii cei oboșiți cu fuga prin Mireș și să poată sluji când va fi de lipsă. Apropiindu-se vizirul de Cluj, au trimis din tutetrele comitataturile câte un nobil la clujeni, adecă pentru al Bihăriei pe Ioan Silagi, dintru al Crasnei pe Ștefan Nagy de la Iloșva și dintru al Solnokului de Mijloc pe Toma Decei din Doba ca să nu îndrăznească a se împotrivi că, de vor cuteza a face aceea, toți vor pieri. Despre venirea nobililor acestora înștiințându-se Rakoczy, au trimis de i-au adus în tabără și măcar că el mai milostivește vrea să lucreze cu dânșii, dară Andrei Gaudi și ceilalți generări la aceia l-au adus de le-au tăiat capurile mai înainte de bătaie, pentru ca au ținut cu păgânii asupra stăpânului său și s-au nevoit să tragă la sine pe clujeni, cărei «tuși pentru frica ce le băgase în cap vizirul n-au cutezat a vatama pe turci, când au trecut pe lângă zidurile sale de au mers pe 22 mai la Feneș și s-au așezat împotriva oștilor lui Rakoczy. Iară vizirul Seidi Ahmet al Budei cât au sosit la locul cel de bătaie, ca să-si arate vitejia și să se sparie pre ai noștri, îndată și-au întins cortul, dară văzând pre ai noștri gata de războiu el mea și-au orânduit ostile și fiindcă vântul sufla în față pe turci, generalii lui Rakoczy mult se bucura pentru aceea; ci începând bătaia, vântul s-a întărit și s-au întors de pre a lui Rakoczy, așa cât de

prav și de fum nici se vedea unul pre altul. Așa bătându-se... secuii mai într-un târziu s-au fugărit către Fenesul Romanesc (Vlaha), nici s-au putut opri sau duce înapoi. Ce văzând Rakoczy el mea s-au repezit cu calul într-acolo ca să-i oprească, și când au sărit preste paraul ce cură din Fenesul românesc (Valea Lonei - n.nj i-au căzut cugima de pe cap și amestecându-se între turci, până ce au prins de veste ostașii din Onod, pre cam îi ținea spre paza sa că au ieșit din rând au căpătat patru tăieturi pe capul gol, de care amețând de abia l-au scos numiții ostași din mâinile turcilor și l-au pus în car să-l ducă la Oradea Mare. Oastea lui Rakoczy după aceasta toata sau s-au tăiat sau s-au împrăștiat. Tunurile, corturile și carele și cu toata zahăreua s-au cuprins de turci. Și mare pronia dumnezeiască au ost ca turcii n-au gonit pre ai noștri, barem până în Gilău, că Rakoczy încă l-ar fi prins, neputând el umbla călare fără numai în car. Ajunși la Oradea l-a așteptat soția sa, Sofia Bathory și fiul său Francisc Rakoczy cel tânăr sosit de la Muncacs și în 8 iunie, din cauza mării pierderi de sânge muri și fu îngropat în Oradea la vârsta de 40 de ani, domnind 12 ani și fiind fiul Susanei Lorantfy care muri în același an. l-a urmat Acațiu Barciai de origine român, dar pe acesta îi înlătura Ioan Chemeny și la rândul său, și acesta fu înlăturat de turci și înlouit cu Mihail Apafi în 1661". Este bine de remarcat că în armata lui, Rakoczy au luptat și un număr de detașamente de români conduse de Gheorghe din Ciurila, preot român din comitatul Turda și mulți români din Baia de Criș - Hălmagiu, Beiuș, domeniul Oradei etc/pe care Gheorghe Rakoczy i-a încredințat că-i va face nemeși.

Noi cercetări au lămurit rolul iobagilor români din Ciurila în lupta de la Horești. În lupta pentru domnie în Transilvania epocii, principele Gheorghe Rakoczi al II-lea a promis libertate celor ce i se vor alătura. În asemenea condiții popa ortodox român din Ciurila, pe nume Gheorghe, se puse în fruntea unui corp de oaste format din 900 de feciori români, foarte probabil toți din jurul Ciurdei și se alătură partidei rakocziene. Oastea sa era bine organizată din punct de vedere militar, popa Gheorghe având sub comanda sa hotnogi (căpitani), cum atestă sursele de epocă, documentele Primăriei clujene în special".

Pentru a-și retrage trupele sale, Pașa Seidi ceru Clujului și localităților vecine o contribuție de război. Interesant este că față de celelalte localități din comitatul Cluj care aveau câte 2-5 contribuabili voluntari, din Florești erau 24 de persoane și apoi venea Turda cu 52 de persoane, fapt ce arăta că floreștenii erau bine înstăriți.

Începând cu primul sfert al veacului al XVII-lea apare în documente la intervale destul de dese lista iobagilor din Feneșul Săsesc care aparținea acum de domeniul Gilăului. Așa, de pildă, între iobagii existenți în Feneșul Săsesc în 1638 găsim pe Hindric Ianoș, Kis Mihaly, Zinder Benedek, Luka Giorgi, Stentzel Pal,

Matza Ianos, Sukar Peter etc. Sașii deja maghiarizați și românii trăiau în iobăgie și în Feneșul Săsesc în 1638.

După anul 1690 apare în Florești familia grofului Mikes, originară din Secuime. Această familie avea domenii întinse de pământ și un castel frumos care au dăinuit până în 1945 când s-a făcut reforma agrară. La această dată castelul a fost distrus, grădinile, plantațiile cu pomi fructiferi și cu arbori de ornament au fost șterse de pe fața pământului. „Las-să piară viespea cu cuib cu tot”, s-a exprimat floreșteanul Ghiță Topan atunci când unii intelectuali locali, întrevăzând nevoile viitoare ale comunei în domeniul cultural, școlar, sanitar și economic, i-au sugerat acestuia (care atunci îndeplinea funcția de primar al satului) ideea să nu-l distrugă. Mulți dintre acei localnici n-au muncit nici la grof, nici pe propriile lor terenuri în mod temeinic, dar au trecut la distrugerea acestui castel, fără a se gândi că el putea fi folosit spre binele obștei. Au apărut din el câteva case, destul de neconfortabile, iar terenul a rămas pustiu. Astăzi însă, în locul vechii curți a grofului a apărut un adevărat cartier al Floreștiului, denumit semnificativ „Colonia Nouă”, în care românii, maghiarii și țiganii și-au construit gospodării trainice.

Pe la 1680 este atestat în Florești un nobil român cu numele Frenk- alias Frink de Feneșul Săsesc et Comana, care posedă litere armali de la Mihail Apafi, date în Alba Iulia, în 1680. Acest Martin Frâncu își are și urmași în comuna Comana de Sus, județul Brașov (lângă Făgăraș). E foarte probabil ca familiile floreștene cu porecla Coman (Brenuțiu și Pop) să fie descendente ale acestei ramuri a Comăneștilor.

Sfârșitul veacului al XVII-lea și veacul al XVIII-lea aduc noi evenimente care vor lăsa urme în viața Floreștiului.

Puterea turcească în declin, după despresurarea Vienei (1683) va marca o pauză a deselor războaie dintre turci și austrieci în urma răsunătoarei victorii reputată la Zenta de Eugeniu di Savoia, ceea ce va impune turcilor Pacea de la Karlovitz (1699), prin care aceștia cedaseră Imperiului Habsburgic toată Ungaria și Transilvania, afară de Banatul Timișoarei, care mai rămâne până în 1718 sub stăpânire turcă. Austriecii pătrunseră, de altfel, în Transilvania încă din 1687 prin tratatul de la Blaj, cu știrea și consimțământul lui Mihail Apafi, pe care l-au recunoscut ca principe ereditar. Austriecii, după moartea acestuia (1691), n-au mai dat tronul fiului său, Mihail Apafi al II-lea, conducerea efectivă fiind încredințată unui guvern numit de împăratul Leopold I (1657-1705). Transilvania a fost trecută definitiv sub stăpânirea imperialilor și, prin constituția din 1691, denumită Diploma I leopoldină, va deveni de fapt o provincie a imperiului habsburgic. Potrivit acestei diplome, prin cele 18 puncte ale sale se stabilesc principiile după care va fi condusă Transilvania în cadrul imperiului habsburgic. Se asigură respectarea celor patru religii, „recepte”: catolică, luterană, calvină și unitariană.

Toate donațiile și privilegiile făcute de principii Transilvaniei, inclusiv în Partium sunt confirmate. Vechile legi feudale (Tripartitul lui Verboczi, Aprobatele și Compiletele) rămân în vigoare. Această diplomă va servi ca bază constituțională principatului Transilvaniei mai bine de un veac și jumătate, până la 1867, și, fiind întocmită cu multă abilitate, ea excludea pe românii ortodocși de la drepturi politice, sociale și chiar culturale, inclusiv pe cei din Partium (Maramureș, Satu Mare, Crasna, Solnokul de Mijloc, Bihorul, Zarandul, Aradul și unele părți din comitatele Ugocei, Szabolcz, Hajdu, Bekes, Cenad), apoi din Banat (Caransebeș, Lugoj, Orșova, Timișoara). În fruntea țării sta guvernul (gubernium), prezidat de un guvernator. Ca reprezentant pe lângă Curtea din Viena, era **Cancelaria aulică Transilvană**, ai cărei membri erau numiți de Curtea imperială și îi serveau fidel politica ei. Pentru probleme financiare era Tezaurariatul pentru taxe, vămi, impozite, monopolul țării, minele etc. Problemele militare intrau în atribuțiile Consiliului de război, prezidat de generalul comandant numit de împărat. *Tabla regească* era forul judiciar suprem al principatului.

Românii rămân pe mai departe excluși de la orice drepturi politice. Trand în condiții social-politice grele și oferindu-li-se drepturi politice acelor care vor îmbrățișa unirea religioasă cu Biserica Romei, românii se aduna într-un sobor de protopopi, preoți și mireni sub președinția episcopului Atanase Anghel și primesc această unire. Prin Diploma leopoldină din 16 februarie 1699, care legalizează Unirea, preotimea română unită cu Roma este ridicată la o situație egală cu cea catolică transilvană, iar prin a doua Diplomă leopoldină din 19 martie 1701 se asigură drepturi egale și țăranilor români care vor îmbrățișa Unirea fiind egali celor catolici. Astfel, a doua Diplomă leopoldină scotea poporul român din situația de tolerat și-i oferea puțința de a face parte dintre națiunile constituționale, cu condiția îmbrățișării Unirii, care nu schimba nimic din ritualul străvechii ortodoxii românești. Este însă regretabil ca aceasta diplomă din vina nobilimii calvine și unitariene și a patriciatului săsesc, care erau exclusiv reprezentate în Dietă, nu s-a aplicat în fapt, **ceea ce va declanșa după 1728 lupta episcopului român unit Ioan Inochentie Micu Clam pentru ridicarea națiunii române la rangul de a patra națiune politică. Memoriile sale adresate Dietei de la Sibiu și Curții din Viena, constituie baza programului național politic pentru care au luptat românii transilvăneni până la înfăptuirea desăvârșirii unității de stat a României.**

În acest context social-istoric și Floreștiul îmbrățișează Unirea, fapt confirmat și prin conscripția episcopului Ioan Inochentie Micu Clain din 1733, când aici sunt înregistrate 250 de suflete românești, având biserică și preot pe popa Găvrilă, iar în Lona Săsească erau 80 de suflete. De aici se vor ridica spre sfârșitul acestui secol câțiva intelectuali români care vor activa în școlile Blajului și în cele mai

importante foruri bisericești și școlare românești din acea vreme. Este vorba de **canonicii profesori Dumitru Căian Bătrânu și Dumitru Caian Tănărul**. Intrarea Floreștiului sub jurisdicția religioasă, politică și culturală a Blajului a fost de o deosebită însemnătate pentru dezvoltarea sa ulterioară, căci alături de alte mii de localități ajunse în aceeași fericită situație, a primit un substanțial ajutor politic, cultural și economic de a rezista asalturilor numeroase întreprinse de autoritățile statului spre a-l deznaționaliza, sau cel puțin a-i reduce numeric și pe plan cultural forța sa de luptă, pusă în slujba emancipării sale sociale și naționale.

Revoluția țăranilor români din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, dă prilejul nobilimii maghiare din comitatul Cluj să se înarmeze în scopul de a înăbuși răscoala. Astfel, nobilimea înarmată vine și își așează tabăra în Feneșul Săsesc, în grădinile de la poalele Cetății Fetei. Comandantul celor 250 de nobili înarmați era contele Csaky, cornițele suprem al Clujului. De la Florești, încă din 17 noiembrie 1784, patrulau prin Căpușul Mare până la Huedin și Mărgău, grupuri-călăreți de nobili înarmați pentru a distruge orice încercare de răscoală pe acest traseu și a limita aria răscoalei începută de Horea, Cloșca și Crișan.

Nobilii înarmați se dezlănțuiau asupra țăranilor, îi băteau la orice bănuială de mișcare. Satele nu aveau voie să comunice între ele. Preoți, juri, iobagi, vinovați ori nu, bănuți că ar fi solidari cu răsculații, erau închiși și bătuți fără milă. Pentru înfricarea țăranilor au fost ridicate furci (spânzurători) și țepe ca aceea din fața cimitirului român de la Berchiș (județul Cluj) care au fost îndepărtate numai la cererea insistentă a Mitropoliei Blajului. De aici, din tabăra de la Feneșul Săsesc, contele Csaky ceru ajutor militar comisarului gubernial Mihail

Brukenthal. Dar răscoala nu se întinsese, căci țăranii comitatului Cluj s-au considerat cuprinși în armistițiul de la Tibru. „Acțiunile” lui Csaky l-au făcut să pară un mântuitor în fața nobilimii îngrozite de faptele „mârșave” ale românilor, care s-au ridicat pentru stârpirea castei nobiliare și a slugilor ei. În biserica romano-catolică din Florești, în fața contelui Csaky, preotul taberei militare, Andrei Ferentzi din Leghea a ținut o predică în care a arătat că Ioan Csaky, nobilul suprem al comitatului Cluj „cel care pentru principele domnitor al Marelui Principat al Ardealului, scumpa sa patrie și neamul său unguresc s-a îmbrăcat în arme și în fața vitejilor magnați și nobili ai aceluiași comitat, strânși în tabără împotriva „tâlharei prostimi românești”, stau gata de luptă. În predica sa plină de ură și mânie, preotul Andrei Ferentzi asemăna ostile țăranilor răsculați cu monștrii Apocalipsului, ridicați în chip de lăcuste, din fântâna iadului ca să pustiască pământul. La sfârșitul lui noiembrie veni în ajutorul lui Csaky la Florești colonelul Leltzeltern cu armată. Dar abia în decembrie, în Florești fu un schimb de focuri de armă între o ceată a țăranilor răsculați și străjile lui

Wolfgang Bethlen. Un glonte i-a trecut chiar lui W. Bethlen prin căciulă. În noaptea de 7 decembrie. Țăranii aprinseră - se zice - satul pe vreo două-trei locuri, dar focul a fost repede stins. Nici nu se știe cine a făcut aceasta, țăranii răsculați din munți sau oameni din Feneșul Săsesc. Această „luptă” (schimb de focuri de armă) care s-ar fi dat în grădina de sub Cetatea Fetei („Leányvár”) a fost o mare spaimă pentru locuitorii Clujului, care închiseseră porțile și rămăseseră înarmați până în cealaltă zi, când veni contele Csaky și îi liniști. Ni se pomenește și de un anume Găvrilă Oneț, spion în favorul taberei, pentru a o preveni de eventuala sosire a răsculaților.

Un eveniment deosebit de important în viața Floreștiului a fost ziua de 25 decembrie 1787, când printr-un decret directorial, Gheorghe Șincai înființa aici prima școală românească de stat, sistematică, numind în fruntea ei pe Bartolomeu Putean ca învățător. De acum înainte populația românească floreșteană, alături de cea maghiară va propăși pe calea culturii naționale, va lupta pentru emanciparea ei socială.

În veacul al XIX-lea Feneșul Săsesc își afirmă din ce în ce mai puternic prezența sa în contextul acțiunilor culturale și politice, pe planul istoriei noastre naționale. Din anul 1802 se introduc și în parohia Sas Feneșului „de lege grecească unită, din cinstita varmeghie a Clujului”, matricolele pentru înregistrarea botezațiilor, cununațiilor și decedațiilor de pe teritoriul parohiei. Primul conducător al acestor documente este „Popa Ion”, căruia îi va urma timp de 30 de ani parohul „popa Ilie”, om cult și întreprinzător, cum rezultă din unele însemnări. Din ianuarie 1832 i-a urmat preotul paroh Petru Căian, nepotul profesorului canonic Dumitru Căian Tânărul, care din banii dați de unchiul său a zidit între anii 1832-1834 actuala biserică românească, adevărat monument de artă.

În ceea ce privește introducerea matricolelor în biserica romano-catolică a Sas Feneșului, avem primele mențiuni din 1649, dar numai din 1717 avem date mai amănunțite. Importanța acestor matricole este mare, căci ele consemnează o serie de familii românești și maghiare, azi dispărute și în același timp, în diverse note, însemnări, apar unele evenimente din viața satului și altele chiar din cuprinsul principatului Transilvaniei. Din însemnările făcute pe marginea sau în subsolul acestor matricole constatăm și legătura dintre intelectualii patrioți și populația comunei în acea vreme, atât pentru români cât și pentru maghiari. Astfel, în 1837 cercetează și îndrumă parohia românească Teodor Baldi, protopopul Clujului, fondatorul primei școli românești în Cluj și membru în cele două sinoade ale arhiecezei Blajului, ținute în anii 1821 și 1833, când s-au hotărât și probleme de organizare, îndrumare și control privind școlile sătești române unite din Transilvania. Între Blaj și Florești există o permanentă legătură, căci în fiecare an curatorii floreșteni plecau și aduceau angaria de la Blaj, adică banii proveniți din

venitul anual al fundației "Dimitru Căian Tânărul", destinați construirii și întreținerii bisericii, precum și a școlii și asigurării unei părți din leafa preotului și învățătorului.

În 1821 muri Dimitru Căian Bătrânul și în locul lui fu numit Vasile Fi lipan ca și prepozit și canonic. În 1830, la moartea lui Bob îl aleseră vicar capitular pe Dimitru Căian Tânărul. Răcit la reîntorcerea de la Viena, Căian Tânărul a mers după aprobare pentru sinod electoral dar muri în noaptea Bobotezii sub privirile cumnatului său Zdrenghea, sosit din Turea-Cluj. Canonicul Stoica din Baci și sluga sa știau că va muri Căian după prevestirea medicului Varady din Aiud. Cu greu Ioan Lemeny dădu sicriul.

Din 1824 datează vizita episcopului Ignatius Liberius Baronus Szepesy de Negyes al Transilvaniei care dă instrucțiuni parohului local să se îngrijească de școală și de locuință pentru învățător, recomandând pentru copiii săraci ca aceștia să fie ajutați cu bani de parohie și să li se cumpere cărțile necesare pentru școală. Astfel de legături prin vizite locale canonice vor continua în această primă jumătate a veacului al XIX-lea, atât pentru populația românească cât și pentru cea maghiară. Îndrumarea vieții culturale din Florești se face prin prezența și activitatea la Blaj a canonicului profesor Dimitru Căian Tânărul și a lui Dimitru Căian Bătrânul care, așa cum s-a arătat mai sus, ca fii ai acestei comune, s-au preocupat de îndrumarea și ridicarea ei economică și culturală. În anul 1842/1843 Floreștiul avea 1.086 de suflete, fiind păstorit de parohul Nicolae Pop; satul Tăuți avea 222 de suflete, în frunte cu parohul Alexandru Pop.

Evenimentele revoluționare din 1848 s-au desfășurat și pe teritoriul comunei Florești, fără însă a găsi menționat vreun nume de floreștean participant la aceste acțiuni. Când însă, Avram Iancu a trecut cu legiunile sale spre Mărișel pentru a lupta împotriva armatei lui Bem, drumul său a fost prin Florești. În aceste evenimente, printre luptătorii lui Kosuth din 1848, se găsește groful Mikes Ioan, feudalul local.

În 1848-1849 au fost uciși prin spânzurare pe colina de la Someșeni, de lângă Cluj și pe Cetățuie în Cluj, un număr de 28 de români, între care amintim pe Alexandru Chioreanu Baternai, V. Simonis, din Sărmaș, Vasile Turcu, protopopul român greco-catolic al Cătinei, țaranul Vasile Burcă din Someșul Cald, un număr de țărani români din Dragu și alții. Un alt număr de luptători români a fost prins și închis în temnițele Clujului, până în 18 noiembrie 1848, când acesta a fost ocupat de Regimentul 2 grăniceresc român de la Năsăud, sub comanda colonelului Urban când cei închiși au fost eliberați. Presa din acea vreme și documentele locale nu consemnează participarea floreștenilor în mare număr la Revoluția din 1848. Chiar dacă acest lucru nu este amintit, cu

certitudine se poate afirma că floreștenii au trăit din plin aceste evenimente și au contribuit după puterile lor la reușita unor lupte duse pentru triumful cauzei românești. Cercetările ulterioare vor confirma aceste fapte.

În anul 1854, la 22 decembrie s-a sfințit de către protopopul Ioan Fehete Negruțiu al Clujului, în prezența lui Dumitru Sabău, parohul din Ceanul Mare și al lui Nicolae Pop, parohul local, noua clădire a școlii românești din Florești, care la acea dată era frecventată de „45 de învățăcei”. Școala a fost ridicată din inițiativa și cu sprijinul material al lui Nicolae Pop, parohul și directorul școlar local, care „pătruns fiind de cerințele timpului și lipsele națiunii, ridică o școală de piatră tocmai lângă biserica înălțată de Dimitrie Căian canonicul”.

După 1848 apar relații foarte strânse între Blaj și Florești, ca de altfel și între celelalte sate supuse juridic și cultural acestui centru românesc, căci mitropolitul Alexandru Șterca Suluțiu, unul dintre marii bărbați politici și patrioți ai neamului nostru, s-a interesat îndeaproape de întreaga viață culturală și politică a românilor transilvăneni. Prin circulara din 31 decembrie 1866 cere tuturor directorilor scolastici și docenților comunali să se aboneze la „Magazinul pedagogic” al lui B. Petri din Năsăud, socotindu-l ca „un vehicul eficace” la lățirea culturii între învățători, iar printr-o altă circulară, nr. 43/1867, după ce dă îndrumări cum să se întocmească recensămintele școlare, cere tuturor să se aboneze la „Gazeta Transilvaniei”, care „răspândește razele luminii naționale în tot unghiul unde se află un suflet românesc și apără cu căldură interesele și drepturile națiunii noastre”. Aceeași legătură strânsă și competentă îndrumare în apărarea drepturilor lor naționale vor primi-o floreștenii și de la mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa, care în 1873 convoacă la Blaj congresul scolastic arhidiecezan pentru a asigura desfășurarea învățământului românesc unit transilvănean conform cerințelor Legii școlare Eotvos din 1868 și a nu lăsa să cadă școlile în mâna statului austro-ungar. Tot el cere înființarea de „agenturi comunale” ale Astei pentru a făuri unitatea culturală românească. În circulara 568/1876, mitropolitul Vancea cerea părinților să-și trimită copiii la școală ca o obligație față de Dumnezeu, de națiune, pentru fericirea familiei și îndeplinirea datoriei firești a fiecărui părinte de a-și educa și instrui copiii. El scria: „întocma și națiunea încă așteaptă de la părinți ca să-și crească copiii bine, ce dacă a fost cândva lipsă, acum în zilele noastre e cu mult mai lipsă, ca oarecând altă dată, când toate națiunile propășesc cu pași repezi în toți ramii științelor și fac progrese mari în cultură, creșterea cât mai bună și mai deplinită a tinerilor este o condiție de viață și pentru națiunea noastră...”

Azi a devenit omenirea la acea convingere că numai știința e puterea aceea care cucerește pe întreg omul; e singura în stare a îndupleca și natura ca să stea la dispoziția omului și să servească spre foloasele lui; știința luminează, ea

deșteaptă, întărește și înavuțește pre popoare; ea dă viață, viață sufletească, fără ea nu este altceva decât moarte, moarte morală".

În 15 mai 1879, în Casa Magnaților din Budapesta, Ioan Vancea respinge proiectul de lege al ministrului Trefort, prin care se preconiza introducerea limbii maghiare ca studiu obligatoriu în toate școlile românești. În 25 septembrie 1887 mitropolitul Ioan Vancea, însoțit de profesorii canonici Ioan Micu Moldovănuț și Simion Pop Matei, precum și de Alexandru Bohățel și Vasile Vaida, intelectuali din Cluj, vizitează Feneșul Săsesc, fiind primiți de populație cu: „Să trăiască!".

Marele eveniment politic al procesului Memorandului desfășurat în Cluj în mai 1894, a fost trăit și de floreșteni, căci între cei circa 30.000 de români sosiți la proces de la Blaj, Brașov, Sibiu, Bistrița, Sălaj etc. s-au aflat și locuitori de aici. Dintre floreștenii participanți cităm pe: Petre Ciobanu Bătrânul, Vasilie Căian, Dumitru Căian, Dumitru Rusu, Gheorghe Pop, Petru Sălăjan, Nicolae Sălăjan, unii dintre ei făcând de gardă în grădina Banffy pentru a nu fi atacați de elemente provocatoare. Conștienți de gravitatea evenimentului, românii au păstrat o disciplină severă pentru a evita astfel vărsări de sânge inutile.

Noile cercetări de arhivă arată că entuziasmul românilor din Florești și Gilău în susținerea luptătorilor memorandumului și apărarea lor a fost mare și mulți dintre ei în frunte cu preotul lor Ioan Pop au participat pe străzile Clujului în timpul dezbaterilor acestui proces și pronunțării sentinței.

Intrând în pragul veacului al XX-lea, viața Floreștiului, mai ales pe plan cultural, s-a îmbogățit simțitor prin activitatea multilaterală a învățătorilor Ioachim Pop, Ghizela Viltz, născută Turcu, a Măriei Costea și a directorului școlar, Ioan Isaicu, parohul local, om de o înaltă cultură și un profund patriot. Încercările de etatizare și deznaționalizare a școlii prin Legea Appony din 1907 s-au lovit de acțiunile dârze ale populației în frunte cu conducătorii ei firești de atunci. Aceștia, în strânsă legătură cu forurile superioare politice românești din Transilvania, în special cu conducătorii Partidului Național Român, reprezentat în Cluj prin protopopul cărturar Elie Dăianu și juristul Amos Frâncu etc, au pregătit condițiile subiective și obiective pentru ca populația satelor din comitatul Clujului, între care și floreștenii să participe masiv la marele act al desăvârșirii unității de stat a României, la istorica Adunare Națională din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia.

Atât pentru cunoașterea trecutului Floreștiului, cât și a istoriei Transilvaniei, este necesar să cunoaștem măcar în parte conținutul unora din multele circulare adresate populației românești de pe cuprinsul întinsei arhidieceze a Blajului, de către unul dintre cei mai proeminenți bărbați politici ai poporului român, vicarul mitropolitan Dr. Vasile Suci. Iată ce scria în Pastorală sa din 19 noiembrie 1918: „Sângele fraților și fiilor noștri, vărsat din belșug patru ani și mai bine, suferințele

aproape de mucenici ale soldaților și invalizilor noștri și jertfele aproape supraomenești aduse de cei rămași acasă, ne-au învrednicit să ajungem măreția zilelor prin care trecem. Sunt cele mai însemnate zile din câte au fost vreodată pentru neamul românesc din Transilvania și Ungaria. Sunt zilele în care se croiește soarta și viitorul obiditului și mult încercatului nostru popor. Vechile sisteme de stăpânire s-au prăbușit. De aici încolo nu are să mai domnească forța brutală. Nici un popor nu mai are drept să stăpânească peste un alt popor. Fiecare neam e liber, el singur își este sieși stăpân. El singur are să-și croiască calea pe care mergând să se dezvolte după firea sa, în limba sa, trăind în frățietate cu celelalte popoare. Au trebuit să treacă 19 veacuri ca aceste adevăruri dumnezeiești, aceste legi ale firii, aceste drepturi ale popoarelor să fie recunoscute de lumea întreagă..."

Cerând apoi credincioșilor români să nu facă vărsări de sânge „pentru binele și fericirea națiunii române”, continuă: „Faceți-vă Sfaturile voastre naționale române în fiecare comună românească și faceți-vă gărzile voastre naționale române comunale, supuse nemijlocit Sfatului Național Român comunal. Cu ajutorul acestora păziți buna rânduială. Apărați viața și averea consătenilor și concetățenilor voștri, fără deosebire de neam și de lege. Dacă sunt în satul ori în orașul vostru locuitori de alt neam ori de altă lege, înțelegeți-vă cu ei frățeste și mână în mână păziți ordinea publică..."

În calitatea sa de conducător politic, religios, național, se adresa astfel: „Prin aceasta, ordon tuturor fraților preoți ca în toate slujbele bisericesti și dumnezeiești să fie pomenit Sfatul Național Român”.

Ca urmare a acestor directive, date de conducerea politică națională din Transilvania și Ungaria, floreștenii își constituie gărzile lor naționale comunale și în același timp o mare parte din ei se pun la dispoziția Consiliului Național Român din Cluj, constituit la sfârșitul lunii octombrie 1918, sub președinția marelui patriot memorandist, dr. Amos Frâncu și a colaboratorilor săi apropiați: dr. Iulian Pop, dr. Valentin Poruțiu, dr. Emil Hațegan, dr. Elie Dăianu, dr. Aurel Isac etc. Aceștia au trecut la organizarea gărzilor naționale orășenești și județene puse sub comanda căpitanilor Ion Cotuțiu, Iulian Pop, locotenenților Octavian Simu (pensionar jurist, mort în 1972), Saivan și Bulbuc Virgil. Ceva mai târziu s-au organizat și unitățile militare române, iar din partea Senatului Național Român din Cluj, s-a ocupat lt. col. Sârbu. Gărzi puternice naționale au fost constituite în Mănăștur, Florești, Gilău și au fost puse sub comanda căpitanului G. Păruțiu, a locotenentului Iepureanu și a stegarilor Sâliceanu și Petre Ciobanu din Florești. În ciocnirile provocate de gărzile „secuiești” ale „Republicii Ungare” conduse de contele Karoly, au căzut mulți membri ai Gărzilor Naționale Române locale,

apărând sediile și noile instituții de stat românești, în curs de organizare.

După instrucțiunile de la Comitetul Național Român din Blaj, unde încă în 9 noiembrie s-au constituit primele gărzii naționale depunând jurământ, și la Cluj și în satele comitatului s-a depus jurământul după formula de la Blaj: „Eu, jur atotputernicului Dumnezeu cum că într-o tot voi fi cu credința și supunere către Consiliul Național Român din Ungaria și Transilvania, care este supremul for al națiunii române din Ungaria și Transilvania. Conștiu de datorințele ce ne impune vremurile istorice de azi, jur că în toate manifestările mele voi fi credincios națiunii române unitare și nu voi ridica mâna mea asupra fraților mei locuiască pe orice fel de teritoriu politic. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”

Conținutul jurământului depus și de gărzile naționale din Cluj, Florești, Gilău etc ' după această formulă arată recunoașterea expresă a unității națiunii române, obligația de a o afirma și apăra în toate împrejurările și în orice loc. Este un exemplu de înalt patriotism al înaintașilor noștri.

La chemarea adresată de Consiliul Național Român din Blaj (care a avut un rol de prim ordin în pregătirea și desfășurarea istoricei Adunări Naționale din 1 Decembrie 1918, de pe Câmpul lui Horea, de la Alba Iulia), mulți floreșteni au participat la acest mare eveniment politic.

Iată cum suna acea chemare:

„Veniți la Alba Iulia!”

Veniți și jurați că nedespărțiți vom fi și uniți rămânem de aci înainte cu frații noștri de pe tot cuprinsul românesc, sub una și nedespărțită cârmuire, așa după cum au spus-o de curând aleșii neamului nostru într-o scrisoare adresată popoarelor lumii: „Națiunea română din Ungaria și Transilvania spera și așteaptă ca în năzuința ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc cu care una va fi de aci înainte în veci! Trăiască România Mare! Trăiască în veci neamul românesc!”

Dintre floreșteni au participat la Alba Iulia: Dumitru Ilea-Țiligrad, Vasile Ilea a Bondi, Petre a Pecului și încă alte 50 de persoane. După reîntoarcerea de la Alba Iulia s-a introdus treptat administrația românească, dar gărzile naționale române n-au dezarmat până în 24 decembrie 1918, când au intrat în Cluj primele unități ale armatei române sub comanda generalului Neculcea.

La intrarea armatei române în decembrie 1918 în Florești a ieșit în întâmpinarea ei, în procesiune cu prapori, întreaga populație în frunte cu **preotul Ioan Isaicu**, **învățătorul Ioachim Pop** (reîntors atunci recent din lagărul de la Șopron) **învățătoarea Măria Costea** și alți intelectuali, aruncând flori pe locul unde urma să treacă aceasta. După instalarea administrației românești, din tinerii satelor din jurul Clujului, deci și din Horești, s-a înființat, în anul 1919 Regimentul 83 Infanterie Cluj. între ostașii români care în' 1919 au ocupat garnizoanele de graniță din Arad,

Oradea, Careii Mari, Satul Mare etc au fost și mulți floreșteni.

Reforma agrară din 1921 a ciuntit întrucâtva moșia grofului Kelemen Mikeș din care s-au expropriat și dat în folosință și stăpânire veșnică atât țăranilor români cât și celor maghiari câte un lot de două iugăre teren arabil pentru fiecare familie. Locul expropriat a fost plătit în rentă de către stat în acest fel s-au expropriat din moșia grofului Mikeș, în 1921, suprafața de 265 iugăre cadastrale teren arator, 266 iugăre cadastrale fânațe și 411 iugăre cadastrale pășune S-au mai expropriat și locuri de case pentru 32 de familii. De asemenea, din această moșie s-au expropriat opt iugăre cadastrale pentru sesia parohiei greco-catolice romane, cinci iugăre pentru sesia școlii românești și patru iugăre pentru sesia cantorului român și 16 iugăre pentru învățătorul român și un loc de școală Au fost, astfel, împrăștiți 442 țărani români și maghiari.

Începând cu anul 1923 și până în 1929 grădina școlară, provenită din înzestrarea prin exproprierea moșiei lui Mikeș, a fost lucrată de elevii școlii La sfârșitul fiecărui an școlar, școlarii sânguincioși și cu frumoase rezultate în ale grădinăritului erau premiați în cărți și bani. Învățătorul Ioachim Pop în calitate de conducător al grădinii școlare, în anul 1927, la expoziția organizată în Gilau, a primit din partea Camerei de Agricultură a județului Cluj o Diplomă de Onoare" pentru rezultatele deosebite obținute pe acest lot școlar

Între cele două războaie mondiale (1918-1940) comuna Florești a cunoscut o considerabilă înflorire economică, dar mai ales culturală. Prin reforma agrară realizată în 1921 un mare număr de floreșteni români și maghiari au fost împrăștiți cu suprafețe însemnate de pământ din moșiile foștilor grofi localnici și, astfel, au apărut multe gospodării țărănești bogate ale căror proprietari se bucurau de un prestigiu recunoscut. Între acești proprietari bine înstăriți și cu greu cuvânt în viața socială a comunei amintim: Chimu Moja-Cornovel, Ioan Selicean-Ceanăbici, Petre Rusu-Todoruț, Petru Cioban Petru Rusu-Pițol, Vasile Topan, Dumitru Ilea-Filegrad, Iacob ' Căian și în satul Horești; Vasile Căpușan, Ioan Mureșan (Hulber), Hindrich Francisc, Gurzo Istvan în Luna de Sus; a Tomii, Lucăceștii, Măjeștii, Irimiesii Ciuciului în Tăuți Unii au plecat în Statele Unite și după câțiva ani de muncă chibzuită s-au întors acasă și au întemeiat gospodării cu venituri mari ca: Nicolae Gal Cula Vasile Gal zis „badea Ică de la moară”, Gheorghe Lupu s.a. Intelectualii floreșteni nu s-au implicat în viața politică, ci au activat la ridicarea economică și socială a poporului, prin introducerea cuceririlor științei și culturii în viața satului. S-a acționat prin biserică, școală, cămin cultural în cadrul despărțământului „Astra” la consolidarea unității naționale românești. Activitatea învățătorilor Ioachim Pop, Savu Munteanu, Dumitru Tăuțan, Formanek Simion, Nicolae Olteanu, Ștefan Urcan, a preoților Dănilă Sasu, Ioan Irimieș, Iosif Gherman - a profesorului

universitar dr. Iuliu Hațieganu, a inginerului Moraru Albini și a altor intelectuali patrioți, se înscrie ca deosebit de meritorie în această perioadă în patrimoniul culturii naționale.

Între anii 1931 -1933 a început și s-a terminat pavarea cu pietre și cu bitum a șoselei naționale Cluj-Oradea, care până atunci arăta ca orice uliță defundată, plină de noroi și bălți.

Odiosul Dictat de la Viena, prin care o parte a Transilvaniei era cedată Ungariei horthyste în septembrie 1940, a făcut ca multe familii românești să-și părăsească locuințele și să se refugieze în România. Majoritatea populației românești „a rămas acasă” și a trăit cu toată vitregia vremurilor, în bună înțelegere cu consătenii maghiari. Au fost, totuși, ca de altfel în orice timpuri grele, și unele elemente puse în slujba autorităților horthyste, care au terorizat unele familii românești. Cei patru ani de ocupație horthystă, când teroarea și frica domneau asupra populației floreștene, rămân ca cei mai întunecați ani din prima jumătate a veacului al XX-lea pentru majoritatea românilor din Florești și alte localități ocupate. Mulți dintre tinerii români floreșteni „refugiați în Țară” s-au înrolat în unitățile Armatei Române și au luptat cu eroism la eliberarea teritoriului românesc de sub jugul horthyst. Au căzut eroic în luptele de dezrobire națională tinerii floreșteni: lt. r. Petre Mocanu a Păcurarului, învățător, Nicolae Olteanu a lui Bondoi, Petre Rusu a lui Pițol, Petru Pop a lui Tili și alții.

Evenimentele politice și militare din august 1944 au creat condițiile încetării ostilităților pe frontul Moldovei și la ordinul M.S. Regelui și noului Guvern român Armata Română a trecut alături de Armata Sovietică la eliberarea României de trupele hitleriste și înfrângerea naziștilor prin jertfe grele. În octombrie 1944 a fost eliberat și Clujul și Floreștiul de Armata Română și astfel a fost alungat și ultimul vlăstar al nobilimii feudale - Alexandru Mikeș, din vatra Floreștiului. Moșia sa, destul de întinsă încă, a fost total expropriată în aprilie 1945 și din ea au fost împroprietăriți țărani români și maghiari localnici dintre care mulți „au birișit” (au fost slugi) la acest stăpân feudal. Castelul a fost distrus până în temelii, parcul și livada de pomi fructiferi, acareturile etc, de asemenea. În locul fostei „curți” a domnului grof Mikes au apărut zeci de case noi, un adevărat sat nou, „Colonia Nouă”.

Înlăturând de la putere „partidele istorice” Național Țărănesc, Național Liberal și Social Democrat, deși acestea câștigaseră alegerile în noiembrie 1946, comuniștii au luat conducerea țării și au trecut la distrugerea tuturor structurilor statului național român și a intelectualității române promovând o reorganizare a întregii vieți sociale și politice pe baza programului politic marxist-leninist elaborat și impus de slujitorii credincioși ai Moscovei. Încă din 1949 au luat ființă în locul vechilor primării Comitetele provizorii ale Consiliilor Populare, care, apoi, au

luat denumirea de Sfaturi Populare. În componența acestora intrau circa 35 de deputați comunali, în majoritate membri de partid sau atașați prin fapte comunismului. Din anul 1969 Sfaturile Populare și-au schimbat denumirea în Consilii Populare cu aceeași organizare comunistă și cu aceeași politică de construire a orânduirii socialiste și pe plan local. Pentru activiștii de partid, unii funcționari, această orânduire a fost o „binefacere”, pentru majoritatea populației a fost o grea povară socială, politică și culturală.

Revoluția populară din decembrie 1989 a adus libertatea, democrația, dar și unele forme noi, grele pentru mulți, în câștigarea existenței. Comunismul însă a suprimat libertatea de gândire, de acțiune, reducând persoana umană la individ, la număr, călcând orice norme morale ale afirmării demnității umane.

2. Istoricul satului Luna de Sus (Lona)

Începuturile satului Luna de Sus (Lona) sunt similare cu cele ale satului Florești. Este o străveche așezare daco-romană, așa cum atestă documentele și numele ei de „sân”, „covată”. Numele „Lona” provine, foarte probabil, de la așezarea ei între dealuri, ca o copaie. Unii lingviști traduc cuvântul slavo-român „lona”, prin „luncă”, „golf”, deoarece e așezat pe râul cu același nume, în apropierea vărsării lui în Someș. În documentele istorice apare ca „terra et vil la Louna”.

Prima mențiune documentară despre Lona Săsească (Szasz-Lona) o avem din 1298, când capitlul din Alba Iulia confirmă schimbul de moșii dintre Petru, episcopul Transilvaniei și banul Mikud. Cu acest prilej, Luna de Sus devine posesiune episcopală romano-catolică. Numele vechi al satului, timp de șapte sute de ani, este consemnat în documente de „Lona Săsească”, nume primit din cauza colonizării ei cu populație germană în urma pustiirii satului de către tătarii invadatori în 1241. Vechii locuitori, coloniștii sași ai Lunei de Sus, treptat, s-au maghiarizat și numai un număr foarte mic dintre ei au plecat în alte părți ale Transilvaniei. O mulțime de familii din Luna de Sus actuală ne indică originea lor săsească: Hindrich, Hanzî, Huber, Albert, Iakab, Gondos-Gundisch etc. Aceste familii au numele de familie săsesc, dar pe alocuri maghiarizat. Familiile românești locale poartă în schimb numai porecla primită de la sașii sosiți peste ei. Această poreclă de multe ori ne indică vechile ocupații specifice acestor familii (românești), în mare majoritate servitori sau mai târziu iobagi la curtea grofului Eszterhâzy, stăpânul feudal al locului, cu reședința la Gilău. Printre ele, amintim:

Mureșan - Hulber (Halber = jumătatea, adică cel ce înjumătățește), *Moraru-Schneider*(crotioru), *Pop - Topler- Dopler*(pingelitorul, pantofarul), *Morariu-Buchter*(gogoșarul), *Iepure- Tanabok*(trunchi de brad) etc. Aceste meserii le-au practicat familiile românești în slujba familiilor săsești care au fost mai bogate și au folosit pe mulți dintre românii localnici ca argați ai lor. Mărturii ale trăirii mai multor veacuri a sașilor în Luna de Sus alături de români ne sunt nu numai documentele, ci și viile de peste Someș din hotarul Lonei și biserica, azi reformată, care a fost zidită de sașii romano-catolici atunci, la finele veacului al XIV-lea. De altfel, construcția acestei biserici ne arată nu numai marea ei vechime, ci și stilul gotic în care a fost zidită și folosită până la Reformă pentru cultul romano-catolic. între anii 1332-1337, Luna de Sus apare în actele papale cu socotelile parohiale pentru plata preotului parohiei catolice, iar în anul 1519 ea continua să fie încă posesiune a episcopiei catolice din Transilvania cu sediul la Alba Iulia, făcând parte din domeniul Gilăului, stăpânit de episcopul Transilvaniei.

După 1556, populația Lunei de Sus, cea maghiară sau săsească maghiarizată, primește calvinismul sub înrâurirea directă a familiilor nobiliare calvine care au stăpânit domeniul Gilăului. în 1597, principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, restabilind episcopia romano-catolică de Alba Iulia și numind în fruntea ei pe episcopul Demeter Napragy, îi dă acestuia și urmașilor săi domeniul de la Gilău ca posesie în care intrau: Feneșul Săsesc, Lona Săsească, Căpușul, Șomtelecul (Cornești), Someșul Cald, Someșul Rece, Viștea, Turea etc.

Astfel Luna de Sus revine la vechiul ei stăpân feudal. în 1628, Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, vinde domeniul de la Gilău cu 28 de sate aparținătoare, între care era și Luna de Sus, cu 34.000 de florini soției lui Kamuthi Miklos, născută Elisabeta Csereny. înainte de această dată, în 1610, Luna de Sus fusese a lui Somogy Gheorghe, până în 1615, apoi între 1615-1624 a lui Mikola Janos și după aceasta trecu din nou la domeniul Gilău la i. între anii 1628-1731, Luna de Sus a trecut prin mâinile altor stăpâni între care Veer Mihai, vice căpitanul Clujului, iar de la această dată o găsim ca posesie a familiei Banffy, stăpână a domeniului Gilăului, care cu mici întreruperi o folosi circa 130 de ani, când trecu în mâinile grofilor din familia Eszterhazy, până la ștergerea iobăgiei în 1848.

Potrivit conșcripției episcopului Ioan Inochentie Micu din 1733, în Luna de Sus existau 80 de suflete românești, iar în conșcripția generalului austriac Bukow din 1760-1762, în Luna de Sus găsim 23 de familii române ortodoxe, fără preot, lucru ce arată că Ionenii n-au rămas în cadrul unirii religioase din 1700.

În parohia reformată a Lunei de Sus s-au introdus matricolele în 1770 de către **Daniel Patachi Bătrânul**, care la acea dată a început să însemneze într-un calendar

botezurile, cununile, înmormântările și uneori și unele fapte din viața satului. Fiul său, **Daniel Patachi Tânărul**, a notat aceste evenimente pe o listă și din 1804 le-a transcris în registrul matricol păstrat până azi.

În 1850 sunt introduse matricolele și în parohia română ortodoxă a Lonei Săsești. În acest an, pe "Protocolul cununaților" se găsește și însemnarea: „S-au trimis acest protocol cinstitei eclejii greco-răsăritene din Szaz Lona în 18 decembrie 1850 prin Grigore Galea, protopopul Tractului Clujului din Sus, Sibiu 1850." Însemnările în protocol s-au făcut cu litere chirilice mult timp.

În viața satului Luna de Sus evenimentele istorice amintite în paginile precedente s-au resimțit cu mai puțină forță, ba unele nici n-au avut tangență cu viața satului. Populația maghiară fiind mai numeroasă decât cea românească, politica autorităților de stat n-a întâmpinat rezistența activă ca în Florești, ba adesea, ea a fost aplicată de vârfurile conducătoare locale.

În 1921, prin reforma agrară s-a împărțit domeniul feudal al Gilăului, împroprietărind cu pământ zeci de familii române și maghiare din Luna de Sus.

Între cele două războaie mondiale a cunoscut și această localitate un oarecare progres economic, social și cultural.

Ca și Floreștiul și alte așezări, Luna de Sus a cunoscut anii negri ai ocupației horthyste. Când în septembrie 1944 s-au reîntors trupele și autoritățile românești, jandarmii horthyști au torturat și ucis pe preotul român de aici, Grigore Danciu, acuzându-l de colaborare cu Armata Română și Sovietică, lucru neadevărat.

În anii 1944-1989, viața satului Luna de Sus a suferit schimbări înnoitoare. Civilizația a pătruns în fiecare familie. Nivelul de trai material și cultural s-a ridicat, înfrățirea între românii și maghiarii localnici s-a înfăptuit profund și trainic. În paginile acestei lucrări vom căuta să oglindim profundele transformări înnoitoare în viața „lonenilor”. Regretabil că multe din ele au dăunat libertății și demnității umane.

3. Istoricul satului Tăuți

Localitatea Tăuți este foarte veche, și referitor la etnia populației de aici, unii istorici susțin că ar fi de origine slavă, adică un oarecare episcop catolic transilvănean, stăpân feudal al locului ar fi adus coloniști slovaci, în ungurește „tăuți”. Dar, documente în acest sens nu există, numele așezării amintind originea slovacă a unora din vechii coloniști, locuitori aici alături de populația străveche românească. Chiar dacă au existat într-un anumit număr acești

coloniști slovaci, ei au fost, totuși, asimilați de masa populației românești locale, dispărând de mult din planul istoriei.

Cea mai veche amintire documentară referitoare la Tăuți este din 1341 sub forma de Tontfolu (transcrierea greșită în diplomele papale a lui Toutfolu), când satul făcea parte din domeniile episcopiei Transilvaniei. Cu acest prilej este amintit voievodul Transilvaniei, Toma de Szecheny, care voia să acapareze prin trucuri judiciare această posesie a episcopului catolic al Transilvaniei. Tot în acest document se amintește că numeroase sate episcopale au fost arse și devastate, iar locuitorii uciși de năvălitori (foarte probabil tătari). Cu acest prilej a fost pustiit în mare parte și satul Tăuți de vechii lui locuitori, iar în locul lui a apărut o nouă populație românească și maghiară sosită din satele vecine.

În anul 1448 este atestată aici existența instituției cneziale, când este pomenit ca și cneaz în Tăuți (**Tothfalow**) **Ștefan de Buda (Bwdaj)**, iar satul era posesia aceluiași stăpân feudal cunoscut.

În veacul al XVI-lea, documentele amintesc mai des această localitate. După secularizarea moșiilor bisericilor catolice (1566) de către oamenii Reformei, satul ajunge în stăpânirea principelui Transilvaniei. Încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Tăuțul a fost dăruit când unuia când altuia dintre nobili, după serviciile pe care aceștia le făceau principelui.

Din a doua jumătate a veacului al XVI-lea documentele indică existența a două sate cu numele de Tăuți: Tăuții Românești și Tăuții Ungurești, învecinate între ele. Trecerea acestor sate, Tăuți, de la un stăpân la altul până când amândouă ajung în stăpânirea lui Wolfgang Kamuthi, om politic de seamă în vremea principilor Gavril Bathory și Gabriel Bethlen, cu importante misiuni diplomatice la împăratul Austriei și la turci. Ca răsplată pentru serviciile aduse de acesta, principele Gavril Bethlen îi dăruiește în 1620 mai multe moșii, între care și Vlahă, „cu curtea”, Tăuții Ungurești, Tăuții Românești, Stolna etc. Cu timpul aceste moșii reintră în posesia fiscoșului. Cele două sate rămân tot lui Wolfgang Kamuthi, până în 1650, când trec în mâinile lui Nicolae Mikola și soției acestui nobil, Susana Kamuthy. Începând cu această dată cele două sate au fost obiectul unor lungi controverse de stăpânire. În luptele purtate de către Gheorghe Rakoczi al II-lea pentru tronul Poloniei, acesta a fost înfrânt și o mare parte din armata expediționară a ajuns în captivitate la tătarii din Crimeea. Sigismund Mikola, omul de încredere al lui Rakoczi al II-lea, căzu și el în captivitate, unde stătu cinci ani. Pentru a fi eliberat, soția sa, Susana Kamuthi, în 1657 a zălogit cele două sate Tăuți în schimbul sumei de 750 florini aur lui Ștefan Ebeni și soției acestuia, *Ileana Kun*. *Dar odată reîntors din captivitate*, Sigismund Mikola, neavând bani suficienți pentru răscumpărarea celor două sate Tăuți, le ocupă cu forța, deposedând familia Ebeni de dreptul de stăpânire în virtutea zălogului făcut. Se deschide astfel

un proces care, cu mari întreruperi, durează un secol și, deși scaunul de judecată al comitatului Cluj, prin sentința din 13 noiembrie 1668! hotărăște să reintre în posesia satelor familia Ebeni până la restituirea sumelor datorate, totuși Sigismund Mikola, rămâne, prin forță, pe mai departe stăpânul celor două sate Tăuți, iar procesul a fost oprit. Pe motivul că vrea să le răscumpere din mâinile familiei Ebeni, Sigismund Mikola le zălogește încă o dată la 1688 iezuiților din Cluj-Mănăstur, pentru suma de 686 florini de aur și 128 taleri. Cu acest prilej - documentul arată - că iobagii, aduși în Tăuți de iezuiți după expirarea răscumpărării de vechiul stăpân, pot rămâne pe loc, însă orice datorii ce le vor contracta față de iezuiți le vor plăti acestora înapoi. După moartea lui Sigismund Mikola (1685), răscumpărarea satelor Tăuți rămase s-o facă fiul său, Ladislau Mikola, care însă reînnoi contractul cu iezuiții. În 1742, cu moartea lui Ladislau Mikola, stingându-se în linie bărbătească această familie, cele două sate Tăuți trec în stăpânirea lui Gheorghe Haller și a Varvarei Csaky, soția sa, care reușesc să le răscumpere. Dar la data răscumpărării celor două sate din mâna iezuiților, în 1743, familia Mikola avea de plătit datoria sa către familia Ebeni, care, deși s-a stins în linie bărbătească, totuși moștenirea a trecut prin alianță asupra familiei Vass. Gheorghe și Adam Vass, urmași prin alianță ai familiei Mikola au reînnoit procesul întrerupt în 1668 și l-au câștigat în 1749, obligând pe familia Haller, după 100 de ani de când s-a făcut împrumutul de Susana Kamuthi, să plătească 4.000 de florini ungurești fraților Vass, care constituiau atât suma împrumutată cât și dobânzile cuvenite. Din acel moment (1754) asupra Tăuților nu mai apasă nici un drept străin, el rămâne în stăpânirea lui Gheorghe Haller și a soției sale Varvara Csaky, iar după moartea lor asupra moștenitorului lor, contele Ioan Haller. Această trecere de la un stăpân la altul a avut urmări importante în viața Tăuților. Astfel, dintr-un proces care s-a dezbătut în 1766 rezultă că iezuiții, în jurul anului 1720, pentru a-și asigura cu brațe de muncă lucrarea altor moșii pe care le stăpâneau, au mutat locuitorii Tăuților Ungurești din acele părți în Cluj-Mănăstur, iar cu ceva mai târziu, alte familii, în Vlaha. După risipire, Tăuțul Unguresc a devenit „praedium”, loc pustiu, dar stăpânii feudali (iezuiții) plăteau în continuare fiscului suma de 7 florini drept arendă de dijmă ca și cum în sat ar mai fi dijmași, locuitori.

Este foarte probabil că în hotarul Floreștiului și Tăuțiului de astăzi, denumit „Pustă”, să fi fost vatra satului Tăuții Ungurești, întrucât localnicii au găsit aici cărămizi zidite, ale bisericii vechiului sat. De asemenea, aici se află și câteva livezi vechi cu pomi fructiferi, ceea ce denotă că au fost cândva gospodării aici.

Cu ocazia procesului din 1766, procuratorul fiscului voia să impună Tăuților Românești plățirea dijmei de miei și stupi, pentru motivul că locuitorii satului risipit,

Tăuții Ungurești, s-ar fi mutat în Tăuții Românești și în plus că locuitorii Tăuților Românești folosesc „Pusta” ca loc de pășune. Acestor pretenții li se opune procurorul contelui Ioan Haller, nu pentru că stăpânul era om bun la suflet, pentru că, fiind stăpân feudal, era interesat ca fiscul să nu apese cu noi dijme pe iobagi „îngreunând astfel plata redevențelor care se cuveneau lui”. Rezultatul procesului nu se cunoaște precis.

În 1770 contele Ioan Haller, stăpânul feudal al Tăuțului Românesc, vrând să impună o taxă mai mare pe iobagi, naște un conflict între el și supuși și în 1773, iobagii deschid proces stăpânului lor de pământ. Dar, deoarece cei 55 de martori români din Tăuti (dăm câteva nume dintre ei: Lucaci, Trif, Gligor Guga, Gligor Masa-Maja, Silimon Lucaci Moca, Marian Craton-Crăciun, Vasile Inmieș, Găvrilă Dan etc.) au făcut depozițiile nu la Tăuți, ci la Vlaha, locul de reședința al contelui, în casele iobagilor Banyai Peter și Laszlo Peter, și temându-se de dregătorii contelui din Vlaha, care administrau satul Tăuți, că după plecarea autorităților vor fi pedeșiți, aceștia (martorii tăuțeni) micșorează în depozițiile lor gravitatea faptelor săvârșite de asupritorii lor. Totuși, prin glasul unora mai curajoși în primul rând iobagul Ilie Inmieș, s-au făcut cunoscute șiretlicurile și tratamentul la care au fost supuși iobagii tăuțeni de dregătorul (*tisztárd*) Kovats Benedek, pentru a accepta „de bună voie” taxa în bani pentru conte. Așa știm ca la început iobagii s-au opus acestei taxe percepute de la ei, vrând „să se tocmească”, dar dregătorul, timp de 6 săptămâni i-a obligat câte 4 zile pe săptămână, începând de la Crăciun, să transporte lemne din pădure până la Cluj ori la castelul din Vlaha. Chemați după aceste măsuri la Vlaha, țărani accepta noua taxă mărită, dar peste voia lor, însă printr-o cerere făcută contelui ca și cum ar fi de bună voie.

Prin depozițiile din 1769, numite „Certa Puncta” iobagii erau obligați la 3 zile săptămânal de muncă nobilului, dacă aveau vite cu căruțe, sau la patru zile dacă nu aveau, și făceau robotă. Astfel, fac mari cărașii la Coplean, Mociu și uneori în Tara Ungurească pentru a aduce vinul și alte mărfuri pentru stăpânul feudal. Acestea erau prestațiile iobăgești care adesea le îndeplineau toți membrii familiei, deși legile nu precizau această obligație. Neîndeplinirea acestor obligații atrăgea adesea pedeapsa cu bătaia, așa cum au fost bătuți la Vlaha mai mulți iobagi între care și nevasta iobagului Vesa Irimieș de către dregătorul Haadfaludi. De asemenea, iobagul Gligor Guga a fost bătut fiindcă a păscut oile în hotarul Floreștiului. Sunt apoi bătaii în care iobagii au primit și câte 32 de lovituri din partea lui Haadfaludi Peter, care nu se sfia să-i bată chiar în fața contelui Haller, pe motivul că nu au plecat cu toate carele la Mociu, deși fiii și fiicele iobagilor erau în acel timp la Mociu pentru prestarea obligațiilor. Ba se întâmpla uneori că îi bătea personal contele Haller pe iobagi, cum s-a întâmplat și

cu îngrijitorul de câini, țiganul Lăpădiș, care a și murit din cauza aceasta. La fel Vincze Peter, îngrijitorul de cai, a fost ucis într-o bătaie.

Despre contele Ioan Haller știm că era fiul lui Gheorghe Haller și al Varvarei Csaky, căsătorit fiind cu contesa Susana Nemeș, femeie cu mare trecere la curtea imperială din Viena în timpul lui Iosif al II-lea.

Centre importante de reședințe a multelor moșii halleriene erau: Mociul, Vechea-Deuș, Vlaha, Gârbou, Coplean.

Contele Ioan Haller moare în 1793 după o viață de lux și risipă. Mulți iobagi români sau maghiari fugeau de pe moșiile lui pentru a scăpa de maltrătarile la care erau supuși, ca: Ion Duma, Toader Guga, vizitiul (aceștia au fugit și s-au așezat în comitatul Bihorului), Balinth Ldrincz, Vincze Minea și alții.

În anul 1760 sunt atestate în Tăuți, potrivit conscripției generalului A. Bukow, un preot și 46 de familii române unite, având casă parohială. Nu știm unde aveau prima biserică, dar din 1822 s-a zidit actuala biserică din lemn, în timpul episcopului Bob, care astăzi este declarată monument istoric.

Din 1837 și la Tăuți s-au introdus matricolele de către preotul Alexandru Pop (1837-1860), așa că, pe baza lor se poate stabili dinamica populației. Din cercetarea cărților bisericești, a pietrelor funerare din cimitirul satului, precum și a unor șematisme, rezultă că și Tăuții au avut strânse legături cu Blajul și cu întreaga viață social-politică și culturală transilvăneană, aflată sub egida acestui centru românesc. Fiind o populație numerică mică, oarecum izolată prin așezarea satului, săracă economic, a avut mai puțin cunoscute contacte cu marile frământări social-politice naționale, dar nu a fost străină de ele.

Actul istoric de la 1 Decembrie 1918 a fost trăit și de populația Tăuțului, căci și de aici au participat câțiva țărani, între care Petre Lucaci-Jidovul, Dumitru Irimieș-Ciuciula și alții. Circularele Consiliului Național Român, ale vicarului mitropolitan dr. Vasile Suciu, ale juristului Amos Frâncu etc, au fost cunoscute și răspândite și printre tăuțeni.

Între cele două războaie mondiale viața s-a scurs liniștită, puțin tulburată de demagogia politicianilor. Nici o clădire necesară școlii ori căminului cultural nu s-a zidit aici. Cursurile școlare se țineau într-o cameră din casa parohială și apoi într-o clădire de lemn, zidită tot pe locul curții parohiale.

Și tăuțenii au cunoscut din plin prigoana și bătăile răsunătoare administrate de jandarmeria horthystă. Pe culmea dealului dinspre Vălișoara și Sehcea trecea granița dintre frați (1940-1944) și pe aici se strecurau tainic fugarii „în Țară”, ori „până acasă” să-și revadă pe cei dragi. După instalarea puterii comuniste au apărut și aici: local școlar nou, cooperativa de consum însă tăuțenu în mare număr s-au angajat muncitori în întreprinderile clujene lăsând lucrul câmpului în grija mecanizatorilor agriculturii și a femeilor.

În hotarul satului Tăuți, cu populație românească omogenă greco-catolică după 1995 s-a zidit o mănăstire de maici ortodoxe.

4. Monumente istorice pe teritoriul comunei Florești

a) Cetatea Fetei

Cel mai vechi monument istoric de pe teritoriul comunei Florești este **Cetatea Fetei** sau, în limba maghiară „**Leanyvar**”. Ea este așezată pe culmea dealului cu același nume (553 m) ce se înalță la mijlocul satului, în partea sudică a acestuia, dinspre Tăuți, având forma unei cămili uriașe cu botul spre est (Cluj) și-purtând în spinarea ei două cocoașe. Culmea acestui deal e cuprinsă la sud-est între **Valea Boșorului** și la sud-vest **Valea Sanaslăului**. Pe cocoșa sud-estică, episcopii Transilvaniei, ca stăpâni feudali, au zidit imediat după invazia tătarilor din 1241, Cetatea Fetei, ca punct de pază și observație pentru a preîntâmpina atacurile prin surprindere ale tătarilor ori ale altor nobili feudali. Astfel, Cetatea a devenit centrul averii lor economice și uneori și centru de pedeapsă. Despre aceste sarcini ale Cetății Fetei avem și date din 1312 până la 1376.

Se afirmă că cetatea a căzut pradă răscoalei țărănești din 1437 care în acest loc a fost dirijată cu cea mai mare furie, fiindcă stăpânul ei era însuși hrăpărețul episcop catolic Gheorghe Lepeș. Odată dărâmată Cetatea Fetei centrul av. episcopale a devenit Gilăul, a cărui cetate apare prima dată menționată în 1439. Lipsită de apă și de posibilități de așezare Cetatea n-a fost locuită, ci aici au stat pe timpuri limitate un număr restrâns de ostași în frunte cu castelanul lor.

În 1312 se menționează existența unui **castelan de Feneș**, iar în 1357 se menționează un alt **castelan episcopesc de Feneș**. Astăzi se pot vedea doar unele pietre și părți din zidul ei de piatră (gresie) și din cele două bastioane de odinioară. Se mai păstrează și două locuri de coborâre pe scări, săpate în gresie. A te coborî astăzi pe aceste tunele înguste și întortocheate, înseamnă a-ți risca viața. Despre această cetate tradiția locală păstrează multe legende pe care le vom aminti în alt capitol.

b) Castelul grofului Mikes

Acest castel a fost zidit între anii 1830-1840 de familia Mikes. Era format din

opt camere mari și alte câteva mai mici. Aspectul său interior și exterior era plăcut. Din el n-a mai rămas nimic. Doar zidul exterior dinspre stradă mai trăiește pe mici porțiuni și o poartă care face intrarea în curtea cetățeanului Victor Gherman a loșcuți. Restul a fost dărâmat și cărat până în temelii de populația locală în 1945 și din materialul acesta s-au zidit câteva case familiale.

c) Casa contelui Ioan Haller

Această clădire este astăzi proprietatea familiei Petru Ciobanii -tânărul (decedat și el în 1967). El a cumpărat-o de la grofii Beldi și Mikes, care au moștenit-o de la Haller. După moartea soției contelui Haller, a rămas stăpân al casei groful Szabo Iosif, ca ginere. Mai târziu această casă a fost cumpărată de grofii Beldi și Mikes, iar de la aceștia, în 1926, a cumpărat-o Petru Ciobanu. Acesta a stricat bucătăria iobagilor din preajma casei. De asemenea, gardul de piatră, care înconjură casa ca o cetate, a fost dărâmat și el, cu excepția celui dinspre șoseaua națională, care se mai păstrează, dar este mult deteriorat și modificat. Poarta dinspre răsărit (intrarea principală) a dispărut. Au dispărut și arborii de ornamentație (brazi și pini) și aleile cu flori. Terenul a fost parcelat și au apărut noi case pe locul vechii „curți boierești”. Casa are șase încăperi. Fiind rău întreținută, vechile inscripții nu se mai cunosc. În 1970 s-au făcut unele renovări la acoperiș și cu acest prilej s-au făcut modificări de aspect, acoperișul fiind făcut mai scund, iar frontul acoperișului dinspre răsărit a fost demolat. Astăzi, în această clădire locuiesc familiile văduvei Măria Ciobanu ca proprietară, familia dr. Simu Octavian, avocat pensionar (mort în 1972), participant activ la organizarea batalioanelor naționale din fosta Austro-Ungarie pentru a sprijini autoritățile românești care

au hotărât în 1918 Unirea cu Țara Mamă.

d) Biserica parohială romano-catolică din satul Florești

Parohia romano-catolică este foarte veche, căci încă în 1342 este atestat ca paroh al Feneșului Săsesc (**Fenes Saxonica**) preotul sas Conrad, iar în 1397 exista preotul bisericii Tuturor Sfinților din Feneșul Săsesc („*parohus ecclesiae Omnium Sanctorum de Fenes Saxonicalis*”). În 1426 întâlnim în documente un **Plebanus de Fenes**.

Vechimea clădirii actualei biserici parohiale este foarte mare, probabil aceasta fiind zidită în a doua jumătate a veacului al XIII-lea. Această clădire, însă, cu timpul s-a deteriorat și parțial s-a demolat, așa încât n-au rămas decât unele părți din cea veche, originară: arcul triumfal și fundația altarului. Aceste părți au

fost construite în stil romanic. De asemenea, în stil romanic a fost făcută și poarta altarului dinspre miazăzi. Biserica, cu hramul „Tuturor Sfinților”, a fost reconstruită în stil gotic, păstrându-se din părțile vechi cele amintite mai sus. Arcadele de la uși și ferestre, precum și picturile dezvelite de sub straturile de var în anii 1960-1963, ne arată că au fost făcute în a doua jumătate a veacului al XIV-lea. Frescele de pe peretele dinspre miazăzi sunt executate cu toată probabilitatea în veacul al XV-lea. Pe o inscripție ce se află pe potirul de aur, dat în posesia fostului Muzeu Ardelean din Cluj, este atestat în anul 1520 „Gregorius Plebanus de Banruta” ca paroh al Feneșului Săsesc. Din inventarul aflat astăzi la parohie (care datează din 1717), reiese că biserica a fost la început acoperită cu șindrilă, iar mai târziu, turnul cu tablă.

În luptele cu turcii din 1660, pe timpul lui Gheorghe Rakoczi al II-lea, biserica a fost profanată și pe turn a fost bătută stema semilunei. Acoperișul a ars în flăcări. După retragerea turcilor s-au făcut serioase reparații bisericii, dar acoperișul a fost refăcut tot cu șindrilă. Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea, în urma altor deteriorări suferite pe timpul luptelor dintre „lobonți” și „curuți”, biserica a fost restaurată, dar cu nerespectarea unor forme vechi, originare. În anul 1815, „Ilustrissimul Domn, comite și consilier gubernial, Ioan Mikes” face o donație pentru repararea bisericii romano-catolice în scopul de a fi pomeniți la liturghie de către parohii locale. Din 1850 turnul a fost acoperit cu tablă. Tot atunci s-a executat și bolta lungă barocă de azi, în locul celei vechi, gotice, precum și balustrada corului și partea de sus a turnului cu acoperișul actual. În 1927 biserica a fost reparată la acoperiș tot cu șindrilă. În locul fostului tablou al *Tuturor Sfinților*, de pe altarul principal, se află tabloul de altar italian, adus din biserica de lemn a Someșului Rece, care se pare că a fost confecționat de muncitorii italieni care au lucrat aici la uzina de apă, cam prin 1860.

Zidul care înconjoară biserica este foarte vechi și, după însemnările din 1820, ar data din antichitate, lucru ce nu pare verosimil.

În 1824 erau trei clopote: un clopot din 1633, un alt clopot din 1652, care purta următoarea inscripție: „Anno D. 1652 in oppi Szaszfenes c.t. ra Nicol czo et, Nicoltex, rale Szabo: ez harom ember ontette az menybeli minden szenteknek nevekre”, iar al treilea clopot era din 1743. Toate aceste trei clopote în 1873 au fost distruse sau înlocuite. Aflăm că vechea orgă a fost reparată cu cheltuiala contelui Mikes în anul 1818, iar astăzi aceasta nu mai există.

Din procesele verbale și din inventarul mai sus amintit rezultă că biserica mai posedă: *un potir de argint aurit* în stil gotic din sec. al XVI-lea, *o cădelniță de aur* din sec. al XVII-lea, *o ministrantă de argint* din sec. al XVIII-lea în care se păstra Sfânta Euharistie, *o cruce de argint* din sec. al XVIII-lea, *păstrătorul Sfântului Mir* (olaj tarta) din 1698, *din argint, păstrătorul Sfintei Euharistii pentru bolnavi*, din

1698.

Toate aceste obiecte sacre au fost predate cu proces verbal în 1908 fostului Muzeu Ardelean din Cluj.

La vizitația canonică din 1824 făcută de episcopul Ignatius Liberius Baronus Szepesy de Negyes, se constată că acoperișul și turnul bisericii au fost făcute cu șindrilă în 1820.

Din inventarul bisericii făcut în 1717 mai rezultă că terenul (iclejia) parohiei se afla megieș cu terenul sătenilor români și maghiari, între care cităm: Nicolae Vanea, Ion Căian, Takacs Martin, Lorincz Ștefan, Ilie Topan, Kovacs Andrei, Fodor Andrei, Nicolae Pop etc. Din 1843 au fost plantați salcâmi și frasinii din curtea bisericii de către Sălăjan, Vanea, Bojan, Ioan Ilieș și alții.

În sanctuarul bisericii exista o criptă în care sunt îngropate patru cranii, descoperite în 1810. Unul din aceste cranii aparține preotului Horvat Petru, care în 1687 a construit amvonul existent până în 1820, când a fost înlocuit cu alt amvon. Un alt craniu este al preotului Martonfi Balasz (1731-1737); al treilea pare a fi al preotului Bone Gyorgy, care a fost ucis cu sabia în 1697 în luptele dintre partidele naționale ale curuților și ale lobonților (ultimul proaustriac), fiindcă populația s-a ascuns și preotul totuși nu a părăsit satul. La interogatoriul partidei ocupante a refuzat să spună unde s-au ascuns și credincioșii lui. Al patrulea craniu este al preotului Lucacs Petru.

Inventarul amintit mai menționează că „la șezătoare, tineretul din 1720 petrecea urât, imoral. „Cine va da tinerimii casa pentru astfel de șezători va fi pârât la prefect (foispan) ca să fie dus la închisoare.”

În cursul reparațiilor din 1927, acoperișul vechi din șindrilă a fost înlocuit cu plăci de azbociment.

Ultima lucrare de restaurare, dintre anii 1960-1963, făcută sub îndrumarea competentă a Direcției Monumentelor Istorice, a restabilit biserica și părțile ei în forma originală veche pe cât s-a putut. Cheltuielile au fost suportate în cea mai mare parte de către stat, care a plătit 600.000 lei, în afară de sumele cheltuite de parohie din fondurile sale.

Măsurile luate de autoritățile de stat pentru asigurarea unei zone de protecție a acestui valoros monument istoric, arată grija statului român pentru astfel de opere de mare valoare artistică și istorică.

e) Biserica parohială românească din satul Florești

Vechea biserică parohială românească din Florești nu s-a păstrat. Despre existența ei, însă, se consemnează în arhivele parohiale din 1820 și 1824. Din

mărturiile bătrânilor, precum și din matricolele parohiale, aflăm că până în jurul anului 1847 mulți morți se îngropau „în cimitirul bisericii vechi”. Acest cimitir a existat cu cruci, pietre funerare, morminte, gard ce-l împrejmuia, până în jurul anului 1880, când încă oamenii în vârstă de 92 de ani azi (Nicolae Olteanu - Bondoi, Vasilică Sălăjan a Conciului, mort în 1968) se jucau „de-a lapca” (de-a mingea). În jurul anului 1900 oamenii au început a-și construi case pe locul vechiului cimitir, care se afla între actualele străzi: Sportului, Tudor Vladimirescu, deci în Osteje. Aici a fost și vechea biserică românească de lemn. Săpându-și fundația la casă, locuitorul Vasilică Pop a Valichi (de 82 de ani în 1957), a scos oseminte de morți, semnul vechiului cimitir.

Actuala biserică parohială românească a fost zidită din piatră și cărămidă în forma ei actuală între anii 1830-1834, pe cheltuiala integrală a canonicului profesor Dumitru Căian-Tănărul, fiu al comunei Florești. Tabloul ctitorului se află în biserică. În arhiva și inventarul bisericii care se află, parte într-o ladă a bisericii, parte la casa parohială, există o mulțime de documente, matricole, ziare și reviste, cărți de cult de o mare valoare istorică. Foarte puține dintre acestea datează dintre anii 1710-1802, iar restul după această dată. Multe dintre acestea s-au pierdut în decursul vremii, s-au deteriorat în așa măsură că sunt ilizibile, ori chiar distruse. Tot în aceste arhive se află documentele legate de trecutul școlii, aflată până în 1924 sub directă conducere a bisericii.

Biserica are hramul „Sfântul Dumitru” și este o adevărată operă de artă **naï** ales prin iconostasul care este executat în cea mai mare parte după modelul catedralei mitropolitane din Blaj. Sperăm că în curând biserica va fi luată în **evidenta** monumentelor istorice și tratată ca atare.

f) Biserica parohială din satul Luna de Sus

Vechea biserică a parohiei române ortodoxe din satul Luna de Sus se află în Dealul Bisericii” unde astăzi este situat cimitirul satului. După profesorul Athanasie Popa, care a studiat-o, ea a fost zidită în 1613 și zugrăvită în 1795 de Nistor de la Feleacu, dată ce era însemnată și pe peretele ei dinspre altar. Tot acest Nistor a zugrăvit și bisericile din Copăceni-Turda, Suceagu-Cluj (1771). Ea a fost târnosită de episcopul român ortodox al Transilvaniei, Vasile Moga, în 1824. Antimisul cel vechi se păstrează și este dăruit de episcopul Ardealului, Ghedeon Nichitici în anul 1784. Avea hramul „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril”. La zidirea ei au contribuit material, în afară de credincioșii din Luna de Sus, și credincioșii români din Stolna și Viștea. Pe una din icoane "Mărturie mincinoasă" (Isus în fața lui Pilat din Pont) scrie: "Aceasta l-au plătit Mocan Toader cu soția Todora". Icoana Sf. Fecioare Măria are jos inscripția: „Acesta l-au zugrăvit Nistor zugravul,

pomană și la răposaii lui, Ioan, Mărie, Nedeea, în veci nesăvârșiți, Amin". Tabloul „Îngropării lui Isus" are inscripția: „Acesta l-au plătit Cadoșu Petre, morar de la Viștea, să fie pomană în veci, Amin... și Hiriță (Chiriță) Ignat cu muierea, Varvara, să fie pomană în veci". Pe icoana cu „Arhanghelul Mihail" - hramul bisericii, scria: „Această sfântă icoană s-a pletit prin dania lui Cioban Cristea, curator la acest lăcaș, fiind, a dat Mărie Găvrilă 3 măriesi și Epure Marcu, doi mărieși și cu Antimie un husoș".

Biserica are și cărți de la Blaj ca *Triodul Mare*. Din Hășdatele Turzii au primit ajutor, atât ia zidirea ei, cât și la zugrăvire. Astăzi, această biserică se află la Predeal, într-un muzeu al satului, ca expoziție permanentă.

Actuala biserică ortodoxă română din Luna de Sus a fost ridicată în 1927. În actul fundațional scrie: „S-a zidit această sfântă biserică în anul 1927 de la nașterea Mântuitorului nostru Isus Hristos, sub glorioasa stăpânire a Majestății sale, primul rege al României Mari, cu binecuvântarea Prea Sfinției Sale Nicolae Ivan, cel dintâi episcop ortodox român al Clujului, sub înțeleaptă conducere și păstorire a lui Ioan Radu, preot paroh în această comună care se numea în vechime Lona Săsească, iar azi Luna de Sus. Credincioșii noștri ortodocși care abia sunt 150 de familii (căci sunt în comună și 250 de familii de maghiari reformați), după groaznicul potop din 24 iunie anul precedent, când prin inundație, li s-a dus întregul avut pe apă, s-au hotărât să ridice în semn de recunoștință atotputernicului Dumnezeu acest sfânt lăcaș, fiindcă au văzut că nici o viață de ortodox nu s-a stins în această apă. În ședința sinodului parohial din 23 ianuarie 1927 s-a adus această hotărâre și în luna martie s-au și început lucrările. În frunte cu preotul sus-amintit, atât pentru adunarea fondurilor, cât și pentru îndemnarea credincioșilor la munca cu carele și cu brațul, a muncit cu mai curată dragoste creștinească și zel epitropia (Ioan Crișan, prim epitrop, Ioan Chircă și Vasile Epure, epitropi) și consiliul parohial compus din următorii membri: Mitru Epure, Simeon Iancu, Pavel Ion, Morar Ioan, Feneșan Gligor, Crisan Mitru, Iepure Ilie, Vasile Iancu, Cadiș Ilie, Feneșan Vasile, Mitru Morar, Ioan Epure, Ioan Sinea, Ioan Mureșan, Mitru Ola și alți fruntași cum sunt: Mitru Căpușan, Vasile Feneșan, Ioan Feneșan și alții." Urmează semnăturile celor de mai sus.

Acest document se află așezat în piatra fundamentală în fundul altarului, în fața prestolului, deasupra fundamentului de ciment. S-au mai pus și bani din acea vreme. Acest text se află în protocolul parohial, transcris la 22 aprilie 1928 de către preotul Ioan Radu.

Între cărțile de ritual aflate în biserică veche din Luna de Sus amintim un **Minei**, tipărit de un ieromonah la Mănăstirea Hurezului, pe care l-a cumpărat biserica din Bicuș la 1878 și apoi l-a dăruit bisericii din Lona Săsească.

g) Biserica reformată maghiară din Luna de Sus

Biserica reformată din vechea Lonă Săsească are aproximativ vechimea celei romano-catolice din Florești, deci din a doua jumătate a sec. al XIV-lea și a servit ca lăcaș de închinare pentru credincioșii germani și maghiari până la apariția Reformei în anul 1556, când calvinizându-se mare parte a populației locale, ea a fost transformată pentru cultul calvin. De altfel, și astăzi geamurile de altar, orientarea bisericii, stilul ei, urmele altarului vechi etc. arată vechimea și apartenența ei la cultul catolic. Privitor la vechiul turn al acestei biserici se pare că a fost o clopotniță. Actualul turn a fost zidit abia în veacul al XVIII-lea. În vechiul turn era un clopot pe care se afla următoarea inscripție cu minuscule gotice: „Regele Christos a venit în pace. Dumnezeu s-a făcut om. în anul Domnului 1482”. Biserica posedă câteva broderii încă înainte de reformație, farfurii de plumb și un pahar de argint cu data de 1701, dar se pare că era mai vechi.

Tavanul este împărțit în câteva zeci de pătrate și pictat cu figuri apocaliptice în variate culori. Inscripția cu cei ce au construit biserica sună așa: „S-a construit acest tavan pe cheltuiala bisericii reformate din Lona sub păstoria lui Baczoni Incze-Sandor, curator fiind Krasznai Istvan, sfat Kiraly Marton, Ps. (alm) 12 vers 8 .. ajutorul nostru a fost în numele Domnului care a făcut ceriul și pământul” 1752, luna august. Pictorul al tavanului a fost Laurențiu Umling, maestru din Cluj, august 1752. Tavanul este sculptură în lemn vopsită. Inscripțiile sunt în limba maghiară.

Biserica, în forma ei actuală, nu are în interior, cu excepția tavanului, nici o pictură murală. În cimitirul acestei biserici se află mormintele parohilor Daniel Patachi (1790) și Daniel Patachi-fiul.

h) Biserica românească din lemn din satul Tăuți

Este o biserică din lemn, construită în 1822 cu Hramul „Sfinților Arhangheli”. Această dată ne-o dau șematismele Mitropoliei Blajului pe anul 1900. Casa parohială, din lemn (azi total ruinată) datează din 1894. La ora actuală biserica este renovată, în special acoperișul care a fost reînnoit în întregime cu șindrilă. Biserica este declarată monument istoric. Este însă necesară și o renovare a picturilor interioare, mai ales cele de pe tavan care sunt grav deteriorate. De asemenea, pronaosul (biserica femeilor) are tavanul slab și trebuie reînnoit și fortificat. Pe peretele naosului (biserica bărbaților), vis-a-vis de

iconostas, scrie cu litere chirilice în românește: „Slavă și închinăciune unui Dumnezeu, slăvit în Sfânta Troiță, carele ne-au ajutat după început de am ajuns și la sfârșitul zugrăvitului acestei Sfinte Biserici în anul 1829 în zilele prea slăvitului împărat Francisculus al II-lea și fiind arhieru pravoslavnic al țării Ioan Bob și fiind de protopop Teodor Baldi și fiind preot al satului Pop Ioan Prodan, diacul fiind Irimieș Gligor, făt Irimieș Tirilă (Chirilă n.n.), fiind curator Duma Ștefan și s-au zugrăvit prin cheltuiala a tot satului prin mine, Dimitrie Ispasu, împreună cu fiul meu Ioan”.

În fața iconostasului sunt două mari icoane cu Isus și Măria, stil european, donate în 1939 de văduva Ana Irimieș. Deasupra stranei e tabloul mural „Baterea în cuie a Mântuitorului pe cruce” și sub el citatul evanghelic: „Dezbrăcatu-m-au de veșmintele mele și cunună de spini nm-au pus”. Deasupra ușilor împărătești este icoana cu Adormirea Prea-Curatei. În cimitirul bisericii se află câteva morminte cu cruci de piatră, gata a se distruge, pe care găsim inscripții cu litere latine: „Um(b)rei lui Alexandru, fost paroh român în semn recunoștinței filiești a ridicat (această cruce - n.n.) Vasile Popescu, profesor Gimnasial în Blasiu, 1864”. Acest Vasile Popescu, profesor la Gimnaziul Național din Blaj, era născut în localitatea Macău, județul Cluj, care astăzi este complet deznaționalizată. Pe crucea funerară a altui mormânt, găsim săpate în piatră cuvintele: „Um(b)rei Pelaghiei, fostei preotese române, în semnul recunoștinței a ridicatu Vasile Popescu, profesor Gimnasialu în Blasiu, 1864”. Completăm că Vasile Popescu a fost profesor de istorie universală la Liceul din Blaj și apoi paroh în Jucul de Jos din județul Cluj. Este autorul lucrării „Biografia Mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu”. Se pare că vechea biserică a Tăuțului să fi fost pe „Pustă”.

i) Troița Eroilor

Troița sau „Monumentul Eroilor” a fost ridicată în mijlocul satului (lângă podul șoselei naționale de peste Valea Sânaslăului) în anul 1925, din inițiativa învățătorului-director atunci, Ioachim Pop și a primarului Nicolae Fluieraș a lui Didi.

Pe această Troiță au fost înscrise numele unor eroi din Florești, morți în primul război mondial. Din lipsă de spațiu, pe placa de marmoră a acestui monument, au fost înscriși numai câțiva, dar în lista întocmită și tipărită de Ioachim Pop și apoi dată spre păstrare arhivei parohiei române, îi aflăm pe toți. Aceștia sunt, în ordinea pe care o vom descrie mai jos:

Abrudan Ioan I. Crăciun	Gal Ioan
Biriș Gheorghe	Grana Francisc
Bojan Nicolae	Lonean Ioan
Căian Petru	Lonean Vasile

Cioban Dumitru	Lung Ioan
Coman Ioan	Lung Petru
Crișan Ioan	Crișan Ioan I. Vasile

„România Mare. Comuna Feneșul Săsesc, județul Cojocna.

În amintirea mai jos înșiraților eroi din Feneșul Săsesc, morți în războiul de la 1914-1918, pe care îi deplâng părinți, femei, copii:

Crișan Nicolae I. Vasile	Pop Dumitru Filcău
Crișan Nicolae	Maier Dumitru
Filip Nicolae	Maja Ion Cornovel
Fluieraș Ioan, Didi	Maja Vasile
Fluieraș Ioan, Tromf	Meseșan Ștefan
Fluieraș Petru	Moca Ion I. Gheorghe
Gal Vasile	Mocan Ioan I. Mitru
Oltean Dumitru	Morar Gheorghe
Oltean Nicolae, Praizu	Pop Petru I. Mihail
Oltean Vasile	Stoica Pavel
Pogăcean Vasile	Tăutan Dumitru
Ușurel Petru	Pop Ion Pas
Vancea Petru	Pop Vasile I. Mihail
Pop Dumitru a Monii	Pop Vasile Helerea
Pop Gheorghe a lui Ion	Sucală Simion
Pop Gheorghe a lui Ștefan	Tăuțan Ioan
Pop Ion a lui Nicolae	Ușurel Dumitru
Pop Ion I. Nicolae	Verde Ioan

În veci amintirea lor!

Făcut la 28 mai 1925 și sfințit cu ocaziunea procesiunii la cimitir, cu concursul directorului școlar, Ioachim Pop".

La inaugurarea acestui monument istoric, învățătorul Ioachim Pop a rostit cuvântarea festivă în care a elogiat jertfele aduse de acești fii ai Floreștiului pentru realizarea idealului desăvârșirii unității naționale.

Lista eroilor din al II-lea război mondial din Florești-Cluj (1939-1945)

Lungu Ioan Piluțu	Szekeli Janos a Kerekeșului
Oltean Petru Pociocalea	Tăuțan Vasile-Cocoș
Olteanu Nicolae Bondoi	Vancea Iacob Pordicu
Rusu Petru Pițol	Pop Vancea Petru Tili
Oltean Petru Găvrilă	Nagy Andrei
Gherman Vasile a Pantii	Kertesz Mihai Csuka
Pop Vasile Glijă	Locotenent Mocan Petru a Păcurarului

5. Cimitire vechi

Cimitirele constituie locurile de venerație adusă de generațiile de oameni pentru că pe teritoriul lor sunt înhumate osemintele moșilor și strămoșilor noștri. Când sunt bine întreținute de administrația locală, ele sunt nu numai un loc de reculegere și meditație, ci și un adevărat tezaur istoric. Din păcate, cimitirele Floreștiului, fiind prost întreținute de-a lungul anilor, se prezintă, cu mici excepții, într-o stare degradantă. Peste mormintele înaintașilor pasc vitele, se joacă copiii și, la nevoie, pietrele funerare au fost smulse și folosite drept material de pod peste Valea Sânaslăului. Așa au dispărut prețioase materiale documentare, distruse de oameni inconștienți sau fără dragoste pentru trecutul acestui popor. Se impune desfășurarea unei munci educative în rândul adulților și a copiilor de școală pentru a prețui cum se cuvine mormintele străbunilor. Se cere practicarea unei atenții deosebite din partea forurilor administrative locale și a parohiilor române și maghiare pentru ca în scurt timp cimitirele locale să devină locuri de pelerinaj pentru cei care prețuiesc lupta și jertfele înaintașilor aduse pentru progresul general al țării și comunei.

a) Cimitirul din Oșteje

Cel mai vechi dintre cimitire a fost cel din Oșteje, pe locul și în jurul vechii biserici, astăzi dispărute. Până în jurul anului 1840 se mai îngropau aici morții. Pe la 1880 exista încă, fără însă a fi folosit ca loc de îngropăciune, și bătrânii afirmă că se păstrau unele cruci de pe morminte și Răstignirea din fața fostei biserici românești. Din 1900 au început unii cetățeni a zidi aici casele. Cu acest prilej, la săparea fundațiilor, fântânilor sau pivnițelor au fost adesea scoase osemintele celor îngropați. Și autorul acestei lucrări a avut prilejul să vadă asemenea oseminte în asemenea situații. Azi, aici sunt case și grădini.

b) Cimitirul din Șes

Este cimitirul actual, fiind și el foarte vechi. Preotul Nicolae Popu însemna în matricolele parohiale existența lui încă înainte de 1850. În acest cimitir găsim în partea vestică veche, multe morminte ale unor cetățeni care au fost învățători, dascăli de biserică, notari etc. sau cu un alt rol cultural, economic și politic în viața satului. Amintim câteva morminte cu inscripțiile lor:

„Iosif Popu, cantor Feneșului Săsescu, au murit în etate de 98 de ani și s-au înmormântat în anno 1860, aprilie 3", scrie pe piatra funerară acum gata a

se prăbuși la pământ.

„Rotam Ananie, au murit în 1852...”

„Aici se odihnește în Domnul Vasilie Pop, învățător și cantor greco-catolic, născut la 25 februarie 1839, mort la 24 ianuarie 1888. Fie-i memoria binecuvântată!”

„Aici odihnește în Domnul Dumitru Mocan, învățător, născut 1910, mort, 22 aprilie 1935. Dormi în pace suflet blând!”

„Aici se odihnește în Domnul, Dumitru Pop-Drăgan, fost membru în direcțiunea „Dreptății”. Mort în 1909 în etate de 41 de ani. Să-i fie somnul lin!”. Monumentul ridicat prin „Dreptatea” în 1909.

„Sălăjan Teodor („Popa Conciului”) preot și învățător greco-catolic român în Tăuți (1856-1922).

„Bojan Petru nyug jegyzo (notar pensionar) szuletett (născut) 1843-1917.”

Szabo Ioszefne Hallfkrai - graf Haller Franciska Szuletett 1846 - megh 1910 iste soția grofului Szabo Iosif, stăpân cândva a unei mari părți din hotarul loreștiului, care, după mărturisirile bătrânilor, a fost un om cinstit și de multe ori ajutat și școala românească cu lemne de foc și cu bani din propriile sale venituri.)

„Balogh Katalin, 1818-1916, eltel meg ket magzatyaban Gajzago Bogdan sTurtsa Janosban”.

Șirul oamenilor cu rol important cultural în viața satului nu se oprește aici, ar. fiind dispărute crucile funerare, nu putem da și numele lor. Astăzi, numai în irtea estică, unde se află cimitirul nou, mormintele sunt mai îngrijite, iar la Ziua Luminăției care se ține în fiecare an la 1 noiembrie, rudele celor morți se străduiesc ca mormintele să fie renovate și împodobite cu flori și lumânări.

c) Cimitirul din Joseni

Pe strada Avram Iancu, unde astăzi se află gospodăria și livada văduvei Anica Rusu a lui Petru Todoruț, colț cu strada ce duce la stadionul satului Florești, exista până în 1922 un alt cimitir. Până la această dată aici se făcea „Luminăția” în fiecare an. Astăzi doar „Răstignirea” din colțul grădinii lui Petru Pop a Cucului mai amintește trecătorilor că în jurul ei odihnesc osemintele floreștenilor.

d) Cimitirul de la „Șapca Verde”

Din matricolele parohiale reiese că în anul 1862 mai exista un cimitir străvechi pe Valea Gârboului, cam pe locul numit astăzi „Șapca Verde”. Este foarte probabil că aici se îngropau, în vremi străvechi locuitorii Floreștiului, care se pare că trăiau într-un cătun pe această Vale ca resturi ale vechii așezări istorice dispărute, Sânbenedicul.

e) Cimitirele din Luna de Sus

Cele două cimitire din Luna de Sus, ortodox și reformat, se află „pe deal”, în partea de nord-vest a satului, aparținând celor două parohii locale, românească și maghiară. Și acestea sunt slab întreținute, mai ales privind părțile vechi ale lor. În curtea bisericii reformate de aici se afla și câteva morminte amintite mai sus în lucrarea noastră.

f) Cimitirele satului Tăuți

În curtea bisericii din Tăuți se află un cimitir foarte vechi din care se păstrează doar câteva cruci și pietre funerare, menționate de noi în această lucrare la pagina 64.

Un alt cimitir se află pe ulița Măgeștilor, unde se înmormântează de mai multă vreme morții din satul Tăuți. Tot aici se află înmormântată și vrednica îtătoare Aurica Tătaru, născută Lucaci, accidentată mortal în vara anului 1969.

Pentru importanța lor educativă, istorică și culturală, cimitirele floreștene, ca de altfel și celelalte din cuprinsul patriei, trebuie îngrijite și păstrate cu toată atenția cuvenită. Numai așa, istoria satului respectiv, încorporată și în aceste locuri își va primi și își va păstra adevărata ei strălucire și din partea urmașilor.